

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra aplikované matematiky a informatiky

Diplomová práce

Vnitřní periferie České republiky - projevují se zde změny k lepšímu?

Vypracovala: Bc. Pavla Kratochvílová

Vedoucí práce: RNDr. Renata Klufová, Ph.D.

České Budějovice 2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DĚLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Pavla KRATOCHVÍLOVÁ**
Osobní číslo: **E14623**
Studijní program: **N6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Řízení a ekonomika podniku**
Název tématu: **Vnitřní periferie České republiky - projevují se zde změny k lepšímu?**
Zadávací katedra: **Katedra aplikované matematiky a informatiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je hodnocení vývoje tzv. vnitřních periferií České republiky v období mezi dvěma posledními sčítáními. Literární řešení se zaměří na definici a prostorové vymezení vnitřních periferií. Následovat bude jejich popis a rozbor literatury zabývající se tímto fenoménem v širším kontextu periferií v Evropě. Vlastní analytická část je pak zaměřena na hodnocení vývoje dostupných socio-ekonomických charakteristik vnitřních periferií v období 2001 - 2011. Při hodnocení vývoje budou využity jak nástroje klasické, tak i prostorové statistiky a GIS. Diskuse získaných výsledků by měla vést k návrhům na zlepšení situace v těchto oblastech (v kontextu aktuálních teorií regionálního rozvoje).

Metodický postup:

1. Studium odborné literatury - literární přehled - vnitřní periferie a jejich charakteristiky v širším kontextu evropských periferií.
2. Metodická část - volba ukazatelů a vhodných metod pro vymezení a socio-demografickou analýzu vnitřních periferií.
3. Akvizice dostupných dat, jejich příprava pro prostorovou analýzu a analýzu v prostředí GIS - návrh konceptuálního modelu.
4. Vlastní analytická část (tvorba prostorové databáze, dílčí analýzy, tematické mapy a jejich interpretace).
5. Závěry a obecná doporučení.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 50 - 60 stran
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

1. Abramuszkínova Pavlíková, E., Prudky, L., Smidova, M. & Kucerova, E. (2009). *Vnitřní periferie s odstupem i zblízka*. Dostupné z: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/30624/>.
2. Musil, J. & Muller, J. (2008). Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44 (2), 321-348.
3. Musil, J. & Muller, J. (2006). *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. Dostupné z: http://ceses.cuni.cz/CESES-20-version1-s06_02.pdf.
4. Novotná, M. (Ed.). (2005). *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
5. *The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization*. Dostupné z: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124141EN6.pdf>.
6. www.periphery.cz

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Renata Klufová, Ph.D.
Katedra aplikované matematiky a informatiky

Datum zadání diplomové práce: 9. ledna 2015
Termín odevzdání diplomové práce: 15. dubna 2016

doc. Ing. Ladislav Koláček, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentův 13 261
370 05 České Budějovice

prof. RNDr. Pavel Třančík, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 10. března 2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to - v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Ekonomickou fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Komárovi dne 20.8.2016

.....

Pavla Kratochvílová

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní RNDr. Renatě Klufové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady, připomínky a vstřícnost, které mi poskytla při vypracovávání této diplomové práce.

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST	2
1. Úvod	2
2. Vymezení jádra a periferie	4
2.1. Periferie v České republice	8
2.2. Příhraniční periferní oblasti	12
2.3. Lidský a sociální kapitál	15
PRAKTICKÁ ČÁST	20
3. Metodika.....	20
4. Vlastní analytická práce	28
4.1. Hodnocení vývoje ve vnitřních periferiích	28
4.2. Srovnání vývoje vybraných ukazatelů vnitřních periferií s ostatními obcemi	33
4.3. Výsledky	35
5. Závěr.....	45
I. Summary.....	47
II. Zdroje	48
III. Seznam obrázků a tabulek	50

TEORETICKÁ ČÁST

1. Úvod

Nerovnoměrným historickým vývojem na našem území vznikly dvě různé oblasti. Jádru a periferie. Jádro je oblast, kde působil pozitivní vliv vývoje. Je zde vysoká hustota zalidnění, dobrá občanská vybavenost a vyšší míra zaměstnanosti. Periferie je opakem jádra. Nepříznivé historické, geografické, ale i ekonomické faktory způsobily vyloučení těchto oblastí. Jedná se o místo, kde je nízká hustota zalidnění, špatná občanská vybavenost, vysoká zaměstnanost v primárním sektoru a projevuje se zde demografické stárnutí. Periferie jsou dvojího typu. Vnější a vnitřní periferie. Vnější periferie se nacházejí při hranici státu, vnitřní periferie najdeme převážně na hranici krajů, ale i v lokalitách s vysokou nadmořskou výškou či špatnou dopravní infrastrukturou. Lidé se v průběhu věků stěhovali z těchto lokalit do průmyslových a vyspělých center.

Rozdělení jádrových a periferních oblastí je tématem mnoha studií. I přesto se odborníci nemohou shodnout na přesném definování periferie. Na vymezení se podílejí nejen objektivní, ale i subjektivní faktory.

Po roce 1989, kdy Česká republika přešla od plánovaného hospodářství k tržnímu, došlo ke stále více viditelným rozdílům mezi periferními a ostatními oblastmi. Od tohoto milníku české historie uběhly více než dvě dekády, proto v práci budeme hodnotit rozdíl mezi periferiemi a ostatními oblastmi za roky 2001 - 2011, abychom zjistili, zda je stále tak velký rozdíl mezi těmito dvěma druhy obcí.

Práci zakládáme na datech získaných ze Sčítání lidí, domů a bytů za tyto dva roky (2001 a 2011). Periferie vymežíme pomocí vlastních definovaných ukazatelů založených na výzkumech pánů Müllera a Musila, kteří se touto problematikou dlouhodobě zabývali.

V diplomové práci se zaměříme na hodnocení vývoje vnitřních periferií České republiky, zda se projevují v těchto lokalitách změny k lepšímu z hlediska vnitřních zdrojů (lidský a sociální potenciál, demografie, ...). Ke zjištění těchto změn využijeme několika statistických metod.

Hypotézy, na kterých zakládáme hodnocení vývoje jsou:

Hypotéza 1: V období 2001 - 2011 nedošlo ke statisticky významné změně indexu stáří, tj. změna podílu obyvatel ve věku nad 65 let k počtu dětí 0-14 let

Hypotéza 2: V období 2001 - 2011 nedošlo ke statisticky významné změně indexu hospodářského zatížení neboli změně počtu osob celé populace v poměru k ekonomicky aktivním jedincům.

Hypotéza 3: V období 2001 - 2011 nedošlo ke statisticky významné změně podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním.

Hypotéza 4: V období 2001 - 2011 nedošlo ke statisticky významné změně podílu zaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu.

Hypotéza 5: V období 2001 - 2011 nedošlo ke statisticky významné změně počtu osob vyjíždějících za prací či za studiem v poměru k počtu obyvatel.

Na základě těchto hypotéz budeme zkoumat nejen vývoj ve vnitřních periferiích, ale také vývoj v ostatních oblastech. Pokusíme se zjistit, zda dochází k rozdílným změnám v těchto lokalitách a kde jsou lepší podmínky pro rozvoj lidského kapitálu.

2. Vymezení jádra a periferie

Základním pojmem této diplomové práce je vnitřní periferie. Abychom správně pochopili, co tento pojem znamená, musíme si nejprve vysvětlit význam periferie a s ní související jádro.

Proti sobě stojící jádro a periferie vytvářejí polarizovaný prostor, který je výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti. Ve větší společenské jednotce, jakou je například stát, bývá uspořádání v hierarchii nerovnoměrné a heterogenní. Některé části státu jsou dynamické, rozvíjejí se a jsou atraktivní, na druhou stranu jiné části stagnují a jsou v nich omezené možnosti. Vliv na tento vývoj má mnoho faktorů - historické, politické, hospodářské atd. Pozitivní vliv těchto faktorů zapříčinil vznik jádra. Jádro je oblast s vysokou hustotou zalidnění, vysokou zaměstnaností v místě bydliště a občanskou vybaveností. Opakem jádra je právě periferie.

„Původně řecký pojem „periphēria“ označoval oběh, okruh, později byl zobecněn na „něco na okraji“, Oxfordský slovník vysvětluje tento pojem následujícím způsobem: „bounding line especially of round surface, external boundary or surface“. Většina slovníků uvádí jako nejobecnější význam „něco na okraji““ (Musil & Müller, 2006).

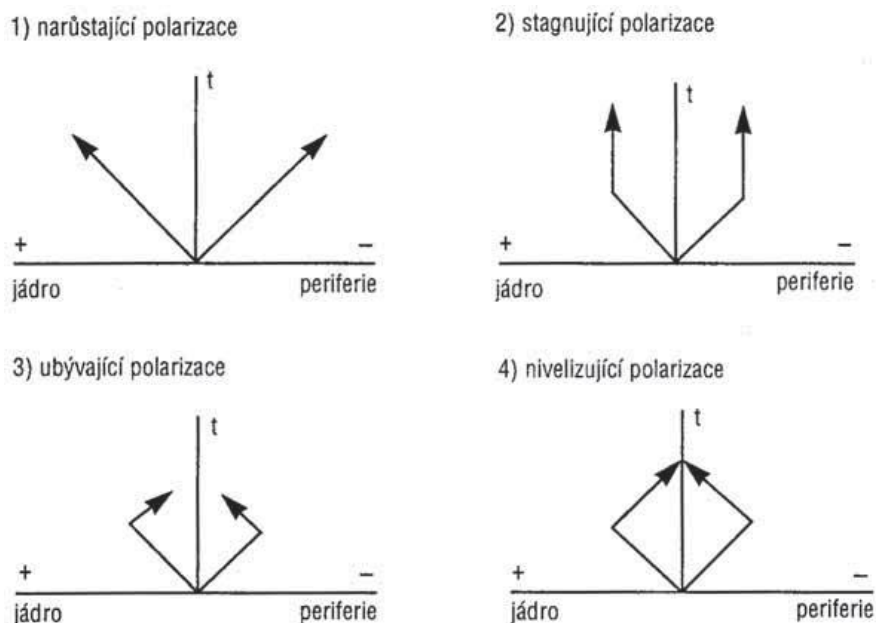
Periferie by se dala charakterizovat jako oblast, kde je nízká hustota zalidnění, vysoká nezaměstnanost a zároveň velký poměr zaměstnaných osob v primárním sektoru, nízká dostupnost základních služeb (školství, zdravotnictví, matrika, obchody,...), projevuje se demografické stárnutí (tj. vysoký podíl osob ve věku nad 60 let). Lidé z těchto oblastí vyjíždějí často za prací i za kulturou do větších měst. Začaly se zde vyskytovat druhé domovy lidí z jádra. V rámci polarizace prostoru je periferie vnímána jako území nedostatečně integrované do v daném místě a čase dominujících struktur, procesů a systémů (Havlíček, Chromý, Jančák, & Marada, 2005).

Můžeme se setkat s pojmy semiperiferie a marginální oblast. Semiperiferie je oblast nacházející se mezi jádrem a periferií. Marginální oblast je periferie s mnohem hlubšími problémy. Periferie je alespoň částečně zapojená do systému, leč v podřízené pozici vůči svému centru, ale marginální oblast je úplně vyloučená, k jejímu zapojení je potřeba zásah z venčí.

Při stanovení polarizace prostoru je potřeba vybrat měřítko. Stupeň perifernosti zkoumaného území, nebo dokonce pouze označení, zda se jedná o periferii či nikoliv,

záleží na zvoleném měřítku pohledu, na porovnání s úrovní regionů (Chromý & Jančák, 2005). Pomyslná hranice mezi jádrem a periferií může být skoro neviditelná. Navíc odlišný vývoj v různých částech republiky způsobuje rozdílné chování periferií.

Obrázek 1: Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru

zdroj: Havlíček, Chromý, Jančák & Marada (2005).

Přechody různých typů vývoje mezi jádrem a periferií jsou ovlivněny různým časovým vývojem vztahu centra a zázemí. Periferní oblasti vznikly jako výsledek nerovnoměrného vývoje společnosti v daném území. Vývoj byl ovlivněn hlavně odlišnými přírodními, historickými, ekonomickými, politickými, sociálními a kulturními podmínkami. Polarizace území je právě ovlivněna všemi těmito podmínkami a má komplexní charakter. Počátky perifernosti jsou v dlouholetém a složitém vývoji. Nivelizující polarizace se u nás projevovala hlavně na konci totalitního režimu, kdy bylo jen minimum výrazných rozdílů mezi jednotlivými oblastmi České republiky. Jednalo se převážně o státem řízený proces vyrovnání rozdílů ve společnosti (Havlíček, Chromý, Jančák, & Marada, 2005).

V objektivní realitě lze nalézt celou řadu znaků perifernosti, které se však s téměř nulovou pravděpodobností vyskytují v nějaké ryzí formě, ale jsou jako výsledky

složitých vnitřních vztahů a vlivů. Jedná se zejména o aspekty: a) fyzicko-geografické (členitost terénu, klima, nadmořská výška apod.); b) geometrické (vzdálenost od centra, geografická poloha aj.); c) ekonomické (HDP na obyvatele, nezaměstnanost, výše mezd apod.); d) sociálně-demografické (vzdělání, věk, pohlaví apod.); e) ekologické (znečištění životního prostředí, emise, poškození lesů, ztráta biodiverzity apod.); f) kulturní (etnicita, zvyky aj.); g) náboženské a h) politické (míra autonomie, závislosti, administrativní uspořádání apod.) (Havlíček, Chromý, Jančák, & Marada, 2005).

Subjektivní faktory jsou vnímány především lidmi, kteří v takovéto oblasti žijí. V rámci výzkumu jsou používány především dotazníky. Často se stává, že obyvatelé periferní oblasti si ani neuvědomují, že žijí právě ve vyloučené obci. Může to být způsobené tím, že v periférii funguje stále sousedská a příbuzenská výpomoc (naturální směna, hlídání dětí, pomoc na domě, sezonní výpomoc), také se podílejí na aktivitách ve své obci (například svaz zahrádkářů a dobrovolný sbor hasičů, kteří se starají o pořádání plesů, dětských dnů, dále volnočasové aktivity pod záštitou školy). Ještě v nedávných časech se lidé ztotožňovali s rozvojem své obce právě podporou společenských a kulturních akcí. Není tedy divu, že lidé si nejsou jisti tím, které území je periferie a které jádro. Ani odborníci se stoprocentně neshodnou na tom, jak přesně periferii definovat a tak každý ve svých pracích k tomuto tématu přistupuje trochu jinak. Existence velkého množství přístupů a pojetí se pochopitelně odráží v širokém a nejednotném metodickém aparátu, který jednotliví autoři používají ke svým hodnocením (Čermák, 2005).

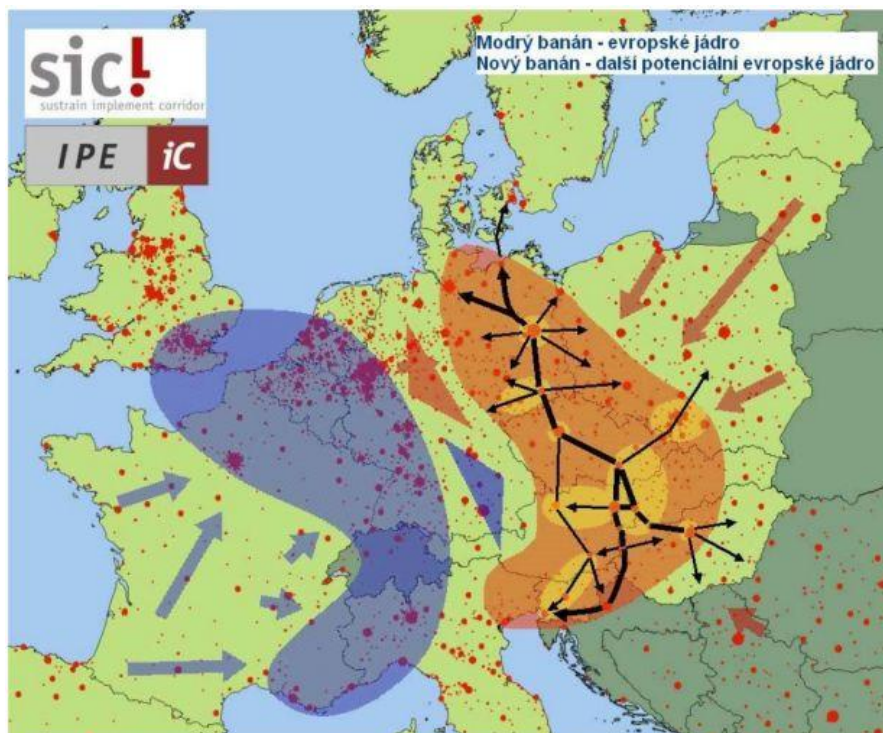
Lidé žijící v perifériích mají blízký vztah k sobě navzájem, ale také ke svému prostředí. Typické je mezigenerační bydlení rodin ve společném domě. Tento úkaz lze vysvětlovat kombinací mnoha faktorů. Společné bydlení může být viditelným jevem stále pevných rodinných pout ve venkovských oblastech, ale může znamenat také ekonomickou nutnost, nebo může být společné soužití jednoduše výhodné pro všechny zúčastněné osoby (finance, hlídání vnoučat, práce na pozemku, ...). V periferních oblastech můžeme také pozorovat, že pokud se obyvatelé stěhují a zakládají nové rodiny, děje se tak nejčastěji v sousední obci či v nejbližším malém městě. Do svého rodiště se v některých případech vracejí na stáří i původní rodáci, kteří v mládí odešli do větších měst za studii nebo za práci a také zde můžeme vidět chalupáře, jejichž předci opustili obce a původní obydlí jim začalo sloužit k rekreaci. Čím je obec menší a má méně obyvatel, tím je větší šance, že zde nalezneme stavby sloužící jako druhé bydlení,

at' už se jedná o chaty či chalupy (Abramuszkinová Pavlíková, Prudký, Šmídová & Kučerová, 2009).

Společnosti jsou formovány prostředím, lidský kapitál je součástí sociální struktury. Uspořádání prostoru souvisí s jeho obsahem, „sociálním obsahem“. To, zda je oblast periferní či nikoliv, určuje kvalita života lidí, kteří v této oblasti žijí. To, že je některá oblast periferní, se projevuje v chování a smýšlení obyvatel a reakce na to je „zpětná vazba“, která perifernost dané oblasti ještě více prohlubuje (Musil & Müller, 2008).

Postavení České republiky v rámci Evropy je polohou výhodné, jelikož máme blízko k významným západním sídlům v Evropě. Náš stát by se dal charakterizovat jako semiperiferie. Projevuje se u nás rychlejší rozvoj západních regionů proti východním (Ministerstvo pro místní rozvoj, 2008).

Obrázek 2: Modrý a Nový banán

zdroj: Ministerstvo pro místní rozvoj- Politika územního rozvoje ČR 2008 - Podklady a východiska

V Evropě se nachází jeden významný jádrový prostor a také několik zajímavých regionů. Jádrový prostor v těchto rozměrech lze charakterizovat velmi vysokou koncentrací obyvatelstva, hustou a kvalitní dopravní sítí, obsahem největších

metropolitních sídel, vysokou ekonomickou výkonností, akumulací finančních prostředků a průmyslu, systémem investic do vědy a výzkumu. Tento významný jádrový prostor, s názvem Modrý banán, je situován od jihovýchodní Anglie, přes Benelux a severní Francii, pokračuje na území středozápadního a jihozápadního Německa, Švýcarska a končí v severní Itálii v Miláně. Poslední dobou se začíná uvažovat o novém, druhém evropském jádru, které leží ve střední Evropě. Jedná se o území, které je situováno podél osy protínající Berlín, Prahu, Vídeň, Budapešť a Varšavu. Toto území bývá označováno jako tzv. Nový banán. V případě, že bychom hledali rozdíl mezi těmito oblastmi, samozřejmě jiný než je jejich poloha, můžeme narazit na názory, že Modrý banán je popis současného stavu ekonomické struktury v Evropě, kdež to Nový banán je vize budoucího rozvoje v Evropě (Ministerstvo pro místní rozvoj, 2008). Verzí "banánů" je více, např. červený banán nebo žlutý banán. Záleží na pojetí.

2.1. Periferie v České republice

V České republice máme perifernost dvojího typu. Jedná se o vnitřní periferie a o příhraniční (vnější) periferie. V příhraničí vznikla tato vyloučená sídla hlavně odsunem Němců a nedosídlením těchto oblastí. Vnitřní periferie vznikaly již ve středověku, v novověku je to hlavně v době industrializace, přesunem obyvatel do měst a vývojem infrastruktury - nejprve železniční sítě poté silniční a dálniční sítě. Další vliv měla změna politického systému po roce 1989 a působení transformačních procesů. Přechod od plánovaného hospodářství k tržnímu zapříčinil stále více se prohlubující polaritu mezi regiony.

Tyto společenské transformace po pádu železné opony vedou k hlavním rozdílům periferních území v čase. Před rokem 1989 se vyloučená území měnila hlavně z důvodu slučování a rozdělování obcí. Po tomto roce se projevila privatizace, která vrátila původním majitelům jejich nemovitosti, a tak se v menších obcích mohly opět objevit malé obchůdky, hospody i rodinné podniky provozující řemeslné služby.

Zásadní obrat v posledních letech vyvolal pád umělých bariér a rostoucí význam sousedství České republiky se zeměmi Evropské Unie. Některé periferie jsou v

současné době chráněnými krajinnými oblastmi, přírodní parky a další jsou využívány jako vojenské újezdy. Zde brání rozvoji obyvatel a snižování perifernosti stát, který chce zachovat současný ráz krajiny. Na druhou stranu je potřeba se zamyslet nad tím, že např. vojenské újezdy vznikly v již v té době velmi periferních oblastech a pokud by tyto oblasti zůstaly státem neregulované, zda by se v těchto místech periferie snižovala nebo naopak prohlubovala (Chromý & Jančák, 2005).

Podle Müllera a Musila (Musil & Müller, 2008) je převážná část vnitřních periferních území při hranici krajů. Tento fakt se projevil již v jejich studii z 80. let a vyslovují zde hypotézu, že to platí mnohem hlouběji do minulosti. V současné době se projevuje hlavně trvalé vylidňování pásu mezi středem a jihem Čech. I přes změnu podmínek v posledních desetiletích to signalizuje vážné a dlouhodobě se projevující makro-regionální ekonomické a sociální procesy. Prokazuje to dlouhodobě nepříznivé podmínky, hlavně polohové, v této souvislé oblasti.

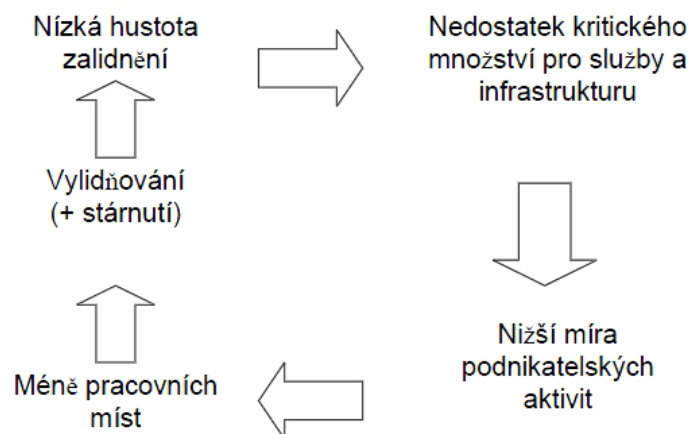
Müller a Musil definovali vnitřní periferie takto (Musil & Müller, 2006): „sociologicky, to jest jako území s takovými sociálními znaky jejich obyvatelstva a jejich sídel, které signalizují, že jde o území, jehož obyvatelé nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují. Jde často o omezení, která se týkají práce, zdravotní péče, školství, sociálních služeb, ale také občanských aktivit.“ Tento jev vede k sociálnímu procesu nazývanému sociální exkluze. Vyloučení není pouze vertikální, myšleno v daném sociálním postavení, ale také horizontální, to je například vzdálenost od centra. Místo sociologické definice lze použít sociálně-prostorové podmínky (Musil & Müller, 2008).

Sociální exkluze je způsobená také tím, že v současných osadách se projevuje zanikání prvků, které posilují inkluzi. Hlavní změny přispívající ke zhoršení situace obyvatel v periferních oblastech jsou omezení veřejné hromadné dopravy, zrušení poboček pošty, omezení trvalých i mobilních prodejen, uzavírání menších škol a školek, zánik venkovských hospod, zrušení sportovních klubů, spolků a sdružení (z důvodu nenaplněné kapacity). V současné době není výjimkou, že část populace, která žije v periferiích trpí sociální izolací právě díky nedostatku výše zmíněných prvků (Musil & Müller, 2006).

Dalo by se říci, že situace v periferních oblastech je jako začarovaný kruh. V obci je nedostatek pracovních míst pro obyvatele a proto lidé musejí za prací vyjíždět do

vedlejších sídel. Pokud má obec malý počet obyvatel, je pro dopravní společnost malá ekonomická efektivnost těchto spojů, proto musejí být využívány dotace z veřejných fondů. I přesto chce být dopravní společnost více rentabilní a to vede k redukci málo využívaných spojů, tento proces má za následek snížení nabídky a kvality obslužnosti. Lidé začnou volit jiný druh dopravy (vlastní automobil, spolujízdu,...). To vede k opětovnému snížení uživatelů a tím pádem k nižší rentabilitě spojů pro dopravní společnost. Obyvatelé, kteří mají svůj vlastní automobil, se do práce dostanou, ale občané bez vlastního vozu jsou závislí právě na hromadné dopravě. Tento jev vede k sociální exkluzi a ta se mění ve vylidňování obce. Mezi lidmi není zájem o bydlení v takto vyloučené oblasti. To způsobí snížení hustoty obyvatelstva (Musil & Müller, 2008).

Obrázek 3: Bludný kruh

zdroj: Pěluha a kol. (2012)

Paradoxní je, že leč veškeré studie periferních oblastí zmiňují vysokou nezaměstnanost a velký podíl zaměstnaných osob v primárním sektoru, ve skutečnosti procentuálně udávané vysoké číslo nezaměstnaných může (vzhledem k velikosti obcí) v absolutním měřítku znamenat jen několik málo jedinců.

Přítomnost školy v obci má nezanedbatelný vliv na budoucí vývoj dané oblasti. Mladí lidé, kteří plánují či již mají rodinu, často vybírají své budoucí obydlí právě na základě přítomnosti školy. Proto může fungující či nefungující škola být důvod pro odstěhování nebo přistěhování do obce. Lidé mají v periferiích velkou důvěru ve školu,

kteří slouží nejen ke vzdělávání dětí, ale také jako centrum obce. Často jsou zde pořádány mimoškolní a volnočasové aktivity. Posilují se vztahy mezi sousedy a lidé jsou tak více spokojeni. Tento sociální kapitál je jeden z faktorů typických právě pro vznik či zánik periferní oblasti.

Ve zkoumaných oblastech není výjimkou nízký počet vzdělaných lidí. Převážná část obyvatelstva v periferiích má základní či středoškolské vzdělání. Příčina odchodu vysokoškolsky vzdělaných lidí je v nedocení jejich znalostí v okrajových oblastech. Nedocení může být jak finanční, tak i nemožnost najít pracovní místo, které by odpovídalo možnostem konkrétní osoby.

Vliv na vývoj v jednotlivých oblastech má také historie naší země a její rozvoj. Slučování a rozlučování obcí během několika posledních desetiletí způsobuje vytváření nebo zanikání periferií. Růst oblastí na okraji větších měst, kdy se z příměstských obcí stávají městské části není v poslední době nijak výjimečný. Suburbanizace Prahy pomohla rozvoji hlavně oblastem jako je Beroun, Kladno, Mělník, Nymburk a Mladá Boleslav. Do těchto větších měst se často stěhují lidé, kteří pracují v Praze, ale nechtějí v hlavním městě bydlet, protože inklinují více k venkovu. To nám potvrzuje fakt, že v současné době lidé výrazně oddělují bydliště a pracoviště. Někdy se můžeme setkat s myšlenkou pomyslných nůžek, kdy se za tímto slovním spojením skrývá zvětšující se rozdíl mezi chudými a bohatými regiony, kde za dominantní je brána Pražská metropolitní oblast. Suburbanizaci najdeme i kolem dalších větších měst jako je Brno, Plzeň, Ústí nad Labem, Olomouc, atd. Při suburbanizaci mají lidé stálou vazbu k městu, pod které pásmo spadá. V současné době se setkáváme i s termínem kontraurbanizace, kdy obyvatelé této oblasti nemají skoro žádné vazby na přilehlé město. Právě zmíněná kontraurbanizace by mohla pomoci vyřešit problém vnitřních periferií. Probíhá při ní migrace z města do vzdáleného okolí (Šimon, 2011).

Na první pohled by se mohlo zdát, že periferie se s největší pravděpodobností budou nacházet ve vyšších nadmořských výškách. V počátcích zkoumání této problematiky to tak často bylo a podle průzkumů byly periferní oblasti situovány ve vyšších nadmořských výškách než celorepublikový průměr, ale v současnosti už toto pravidlo neplatí. Průměrná nadmořská výška osídlení se v České republice zvyšuje. (Musil & Müller, 2006). Výrazný vliv na to má fakt, že lidé chtějí bydlet dále od řek. Povodně v roce 1997 a 2002 způsobily nemalé škody a lidé se, po této velmi nemilé zkušenosti nebo možná na popud pojišťoven, které záplavové oblasti přestaly krýt, stěhují do

vyšších nadmořských výšek nejen v rámci jejich obce. Z obydlí v záplavových oblastech se staly převážně domy k druhému bydlení pro chataře a chalupáře z center.

Slovo periferie se v běžné slovní zásobě obyvatel nevyskytuje. Setkáváme se spíše s výrazem venkov. Můžeme ale mezi tyto dvě slova dát rovnítko? Stejně tak jako u definice periferie záleží u venkova, za jakým účelem je klasifikován a na základě jakých vlastností je provedeno jeho vymezení. Většina z nás si venkov představí jako menší sídlo s vazbou na tradice a přírodní prostředí, s vzájemnou sociální závislostí mezi obyvateli a zároveň s nedostatečnými profesními možnostmi. V historii byl venkov za hraniční zdí měst a byl využíván jako zdroj surovin a potravin pro město. Nyní se běžně pro rozdělení města a venkova používá hranice 3000 obyvatel. Můžeme se ale setkat s tím, že známe sídlo s větším počtem obyvatel, ale zároveň s typickým venkovským charakterem a na druhou stranu můžeme znát obec, která na nás více dýchá jako město, protože je zde výrazná architektonická struktura obydlí nebo široká škála ekonomických činností. Dle výše zmíněných charakteristik by se dalo usoudit, že periferní oblast a venkov mohou být pro jednoho stejná oblast a pro jiného něco naprosto odlišného. V rozsahu této práce položíme mezi tyto dva pojmy rovnítko.

V současné době napomáhá začlenění periferních oblastí do systému rozvoj moderních informačních technologií, díky kterým mohou lidé pracovat z domova a proto je pro ně život v periferní oblasti jednodušší. Česká republika potřebuje kvalitní internetové připojení, převážně pak v marginálních oblastech, jelikož zvyšuje komunikační a informační kvalitu života obyvatel a pomáhá udržet úroveň inteligence občanů. Informační technologie mohou do určité míry pomoci překonat vzdálenost a nevýhody vyplývající z geografické polohy a tím srovnat rozdíly mezi oblastmi. I přes obrovský pokrok v oblasti sítí, nemohou být vzdálenostní problémy překonány pouze touto cestou. V rozvoji vyloučených oblastí je potřeba soustředit pozornost právě na faktory jako jsou lidské zdroje, inovační procesy v ekonomice, kvalita života obyvatel a životního prostředí a spolupráce obcí (Reinöhllová, 2005).

2.2. Příhraniční periferní oblasti

Jedna z hranic, která je typická pro geografický prostor, je státní hranice, která někdy působí jako bariéra. Tato bariéra je nejenom společenská, protože rozděluje různé

systemy států, ale je také překážkou v přirozeném procesu vztahů v oblasti. Státní hranice může být místem, kde probíhá přenos, který může být chápán jako pokus o překonání důsledků periferie, která v těchto místech mohla vzniknout právě z důvodu přítomnosti státní hranice (Mikšátková, 2005).

Dříve než vznikla Evropská unie, byly hranice mezi státy více znatelné a zabezpečovaly určité funkce (kontrolní, zadržovací, zajišťovací,...). Dvě velké změny, které se týkají naší země a proběhly v nedaleké historii jsou oddělení České republiky od Slovenské republiky a poté vstup našeho státu do Evropské unie. Projevily se tyto změny nějak ve vývoji příhraničních periferií?

Oblast, ležící na pomezí České a Slovenské republiky, byla již v minulosti poměrně vyloučená. Bylo to způsobeno nejen špatným terénem, ale i odlehlostí od významnějších sídel regionu. Rozdělením tehdejšího Československa v roce 1993, vznikla na východě naší země nová bariéra. Veškeré vztahy, ať už se jedná o ekonomické či sociální, které byly po dlouhou dobu brány jako jednotné a s touto myšlenkou se i budovaly, byly náhle rozděleny. Tyto skutečnosti zapříčinily prohloubení perifernosti regionů podél nově vzniklé hranice. Následek rozdělení byl o to silnější, že se v té době jednalo o hranici nejvzdálenější od rozvíjející se západní Evropy. V oblasti pohraničí k sobě obyvatelé obou zemí měli poměrně blízko a proto první efekt rozdělení státu byl převážně psychologický, jelikož právě místní obyvatelé nechápali důvody proč. Dávali to za vinu hlavně Praze a Bratislavě a brali to velmi negativně. Druhý efekt se projevil se změnou měny a systému sociálního zabezpečení. Do této doby Češi z pohraničí jezdili za prací na Slovensko. Se změnou důchodového systému, pro ně byla práce v zahraničí nevýhodná a tak začali shánět práci doma. Jedno malé pozitivum toto rozdělení mělo, a to vznik nových pracovních pozic spojených s hranicemi, jako je např. celní správa, pohraniční policie, ... atd. (Vaishar, & Zapletalová, 2005).

Na druhé straně naší země bývávala jasná hranice mezi naším státem a Německem, poté se tato hranice změnila na bariéru mezi původní Evropskou unií a Českou republikou, po našem vstupu do EU zde hranice (vnitřní hranice) stále je, ale má značně omezenou funkci. V této oblasti se projevil vývoj spíše k lepšímu. Dopravní spoje, které kdysi končily převážně ve významnějších městech naší země před hranicemi jsou nyní prodlouženy na mezinárodní spoje, které přes toto území projíždějí a dávají místním obyvatelům nové možnosti. I přes propojení jsou mezi námi a Německem stále výrazné

rozdíly hlavně ekonomické a sociální. Pokud se podíváme na tento region z geografického hlediska, zjistíme, že v této oblasti je až na pár výjimek velmi těžký přístup. Možná i z tohoto důvodu místní obyvatelé raději volí směr do centra svých států nežli přes hory do zahraničí (Koutský, 2005).

Obecně lze říci, že se v evropském prostoru mění postavení původně vyloučených pohraničních oblastí v rámci celistvého polohového systému a tyto změny se mohou projevit i ve významovém hledisku.

Chromý a Jančák se ve své práci (Chromý & Jančák, 2014) zabývají rozdíly mezi periferními oblastmi v České republice a Rakousku. V České republice, jak již víme, bylo několik zlomových okamžiků, které ovlivnily vývoj. Jako hlavní autoři ve své publikaci zdůraznili: odsun Němců z pohraničí, komunistický režim a změny způsobené rokem 1989. Na druhou stranu Rakousko je typické stabilním osídlením bez přítomnosti větších zlomových okamžiků, nebyl zde komunistický režim a projevuje se velké zapojení do Evropského prostoru. Autoři si pro svůj výzkum vybrali tři oblasti u nás a tři podobné v Rakousku. Konkrétně se jednalo o vnější periferie (Slavonice a Waidhofen an der Thaya), vnitřní periferie (Březnice a Weyer) a semiperiferie (Žlutice a Peuerbach). Jako první ukazatel zvolili právě vývoj počtu obyvatel. V Rakousku se ve všech druzích periferií projevuje stabilní vývoj, v České republice je stabilní vývoj pouze ve vnitřní periferii, ve dvou zbylých oblastech je vývoj nerovnoměrný. Jako druhou metodu volili dotazníkové šetření respondentů z oblastí, které bylo provedeno v roce 2012. Respondenti byli složení dle různého věku, pohlaví a vzdělání. V rámci dotazníků autoři zkoumali dvě věci a to: technologické inovace na připojení k internetu a vztah obyvatel k životnímu prostředí na základě otázek týkajících se podpory energie z obnovitelných zdrojů, přístupu k peticím za ochranu prostředí a podporu místní produkce. Výsledky dotazníkového šetření dopadly přesně podle očekávání autorů a to tak, že lepší přístup k internetu i k životnímu prostředí mají obyvatelé Rakouska. Rozdíly mezi jednotlivými periferiemi v rámci země nebyly nijak významné. Tyto výsledky autoři přisuzují zejména dřívějšímu nástupu post-industriální sféry v Rakousku a odříznutí České republiky od okolních zemí v době komunismu.

2.3. Lidský a sociální kapitál

V poslední době se zvyšuje důraz na vliv měkkých faktorů v rozvoji periferních oblastí, resp. na kvalitu sociálního a lidského kapitálu a aktivitu subjektů regionálního rozvoje. Lidský kapitál je možné ve vnitřních periferiích považovat za hlavní nástroj růstu rozvojového potenciálu s cílem překonání bariér a zvýšení kvality života v těchto oblastech. Rozvojový potenciál je možno charakterizovat jako souhrn zdrojů, se kterými může společnost disponovat a které je možno použít k produkci ekonomického a sociálního blahobytu a zároveň ke zvyšování kvality lidského života. Hlavní složky rozvojového potenciálu jsou sociální a lidský kapitál a to hlavně ve správné kombinaci s ostatními kapitály (fyzický, ekonomický, geografický, politický, ...) (Váně, 2012).

Sociální kapitál je často definován jako síť kontaktů, které může jedinec využít ke svému prospěchu. O reprodukci sociálního kapitálu se nejčastěji zasluhují spolky a organizace, které v dané oblasti působí a zároveň tím posilují důvěru. Sociální kapitál lze dělit na individuální a kolektivní. Individuální sociální kapitál specifikuje potenciál jedince k zapojení se do sítí (kolektivu), resp. subjektivní podobu pout mezi jednotlivci, jejich kvalitu a vzájemnou důvěru. Na druhou stranu kolektivní sociální kapitál popisuje objektivní vznik sítí jednotlivci, tj. jakým způsobem jsou jednotlivci navzájem spojeni. Sociální kapitál koriguje individuální chování v sítích a naopak individuální chování ovlivňuje strukturu sociálního kapitálu (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, & Vondráčková, 2010).

Autoři Jančák, Chromý, Marada, Havlíček a Vondráčková (2010) ve své práci studovali vliv periferií na úroveň sociálního kapitálu. Na základě jejich analýzy došli k výsledku, že nižší míra sociálního kapitálu se objevuje v oblastech nejvzdálenějších od krajských center, v sídlech s nižší hustotou zalidnění a s menším podílem vysokoškolsky vzdělaných jedinců. Vliv má také to, zda je oblast osídlená od začátku nebo docházelo k jejímu postupnému doosídlování. Zde je vyšší míra sociálního kapitálu v periferiích, kde převažují původní obyvatelé.

Periferní oblasti Evropské Unie jsou místem výskytu dlouhodobé komplikace, a to že vzdělávání je v těchto oblastech v přepočtu na jedince dražší. Díky tomu je výsledná úroveň vzdělání nižší než v centrálních oblastech. Tento jev může způsobit, že

jednotlivci s nižší úrovní sociálního kapitálu se mohou potýkat s překážkami při snaze o získání pomoci pro rozvoj periferie (Holátová & Krninská a kol. 2012).

Výšší míra sociálního kapitálu a hlavně schopnost spolupracovat v místních spolcích, sdruženích a komunitách může vést ke snížení důsledků vyloučení a zároveň k zapojení vnitřních periferií do regionu (Váně, 2012).

Nejčastěji se můžeme setkat s definicí lidského kapitálu jako individuálního faktoru kvalifikace, dovedností, produktivity a akceschopnosti. Důležitá je schopnost jedince své vrozené, ale i naučené dispozice uplatnit a pokračovat v jejich rozvíjení, ať už vzděláváním se ve škole či jen v tom, co ho baví nebo prací. Lidská rozhodnutí jsou založená na subjektivních hodnotách a zájmech, které si jedinec stanoví na základě svého úsudku (Váně, 2012).

Lidský kapitál tvoří vrozené schopnosti a osvojené dovednosti, znalosti a zkušenosti. V případě, že lidé, kteří těmito znalostmi disponují, je správně nepoužívají, není to lidský kapitál v pravém významu, ale tzv. potenciální lidský kapitál. Jestliže lidský kapitál obsahuje jen vrozené a osvojené dovednosti a schopnosti, které jsou používány k vytváření hodnot, poté reprodukce lidského kapitálu probíhá v procesu jeho používání, tedy v pracovním procesu. Formování lidského kapitálu probíhá vnitrogenačně a mezigenačně. Vrozené postoje, schopnosti a také dovednosti lidí se utužují vzděláním a výchovou, osvojováním si zkušeností a kontaktů s jedinci, tedy získáváním znalostí, dovedností a postojů v rámci vzdělávacího systému i mimo něj. Tato záležitost je celoživotní a probíhá postupně v čase. Dalo by se konstatovat, že kvalita lidského kapitálu je ovlivněna věkem. Na rozdíl od vrcholu fyzické výkonnosti, který se nachází kolem 30. roku věku jedince, vrchol lidského kapitálu ve spojení se znalostmi, schopnostmi, dovednostmi a zkušenostmi se pohybuje ve věku 55 let. Ve zbývajících letech produktivního věku se tato znalostní výkonnost snižuje velmi pomalým tempem. Zde je viditelný význam vnitrogenační složky. Mezigenační způsob reprodukce lidského kapitálu by se dal popsat jako vliv nové generace, která ukončila přípravu na budoucí povolání a přichází s novými a odlišnými znalostmi a dovednostmi, postoji a chováním (Koubek, 2011).

Neopomenutelný vliv na vývoj lidského kapitálu má rodinné prostředí a okolí, ve kterém jedinec žije. Zde se může odrazit i vliv perifernosti. To, zda má malé dítě školu v místě bydliště, zda má přístupné různé kroužky a vrstevníky. Nejvíce se tyto podněty

projevují na vytváření návyků, postojů a hodnot dítěte. Původně nepatrné rozdíly v nadání potomků se mohou v různém prostředí výrazně prohloubit. Děti, které mají lepší přístup ke školním i mimoškolním aktivitám, si osvojí více dovedností. Pokud mohou venku sportovat se svými vrstevníky, učí se čestnému chování, mají svět za mnohem pestřejší a navíc nebudou mít důvod opouštět svoje rodiště a sami zde založí s největší pravděpodobností rodinu (Kameníček, 2003).

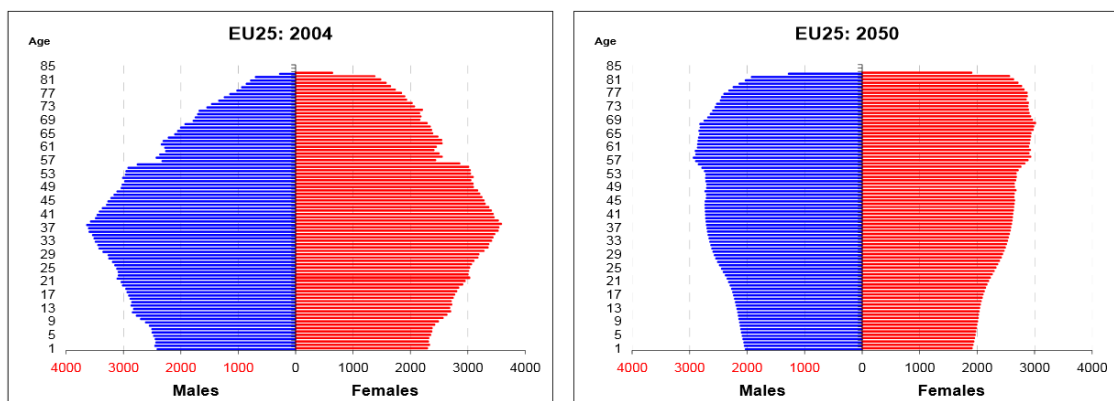
Změny pracovních pozic a míst, změny měst a regionů většinou podstupují mladí lidé, může to být tím, že se mohou spolehnout na podporu od rodičů, že lépe vstřebávají nové věci, méně je svazuje zodpovědnost za rodinu, ale i to, že si lépe zvykají na nové prostředí, kde žijí.

Demografické stárnutí společnosti, které čím dál více postihuje všechny země, se stává jedním z největších celosvětových problémů. Podle prognóz bude v budoucím vývoji počtu obyvatel podíl osob v poproduktivním věku stále narůstat. Nejen že se jedná o sociální a ekonomický problém, ale i o komplikaci projevující se právě v periferiích. Hrozí jejich prohlubování a to právě tím, že snižování spojů městské hromadné dopravy, uzavírání malých prodejen a přesun zdravotnických středisek do regionálních center povede k jejich hlubšímu vyloučení.

Během celého poválečného období České republiky převažoval populační přírůstek přirozenou měrou (rozdíl mezi živě narozenými a zemřelými). Tento trend trval do roku 1994, kdy počet zemřelých jedinců převýšil počet živě narozených. Během let 1994 až 2005 byl v České republice přirozený úbytek obyvatelstva i přesto, že úmrtnost se snižovala (Rychtaříková, Kuchařova, 2008). Vliv na tento jev měla změna porodnosti. Silné ročníky 70. let dvacátého století neměly děti naráz, jak tomu bývávalo dříve. Část založila rodinu při dovršení své plnoletosti, tj. v 90. letech, ale díky změnám, které u nás nastaly, chtěla zbylá část cestovat či studovat, také se zvýšila nezaměstnanost a mladé páry často měly problémy sehnat bydlení, proto se zakládáním rodiny počkaly. Na přelomu tisíciletí těmto ženám začaly tikat biologické hodiny a porodnost se poté mírně zvýšila. Změna by mohla nastat tím, že silné poválečné ročníky odejdou. Přesto, že se lidé dožívají vyššího věku, předpokládá se větší počet zemřelých v letech 2030-2040. Očekává se změna věkové struktury směrem k demografickému stárnutí vlivem vstupu silných ročníků do důchodového věku, prodlužováním délky života a hlavně nízkou úrovní porodnosti.

Trend stárnutí se vyskytuje v celé Evropské unii. Míry porodnosti ve všech zemích se pohybují pod úrovní přirozeného přírůstku. Tato situace vyvolá pokles obyvatel v mladších věkových skupinách a nárůst počtu starších jedinců. Jak se tento vývoj projeví ve struktuře obyvatel v periferiích? Mladí lidé se budou snažit uplatnit na trhu práce a budou cestovat za prací do větších měst. Na druhou stranu existují studie, které říkají, že se průměrný věk ve městech zvyšuje rychleji nežli v periferiích. Města tedy stárnou rychleji. V roce 2001 ve struktuře obyvatel převyšovali starší jedinci v periferiích nad městy, v roce 2008 byly výsledky opačné. V periferiích začalo více zůstat mladší obyvatelstvo než v centrech (Klufová, 2015). Může to být ovlivněno tím, že rodiny chtějí pro své malé děti dostupnou přírodu, čistý vzduch, pocit větší bezpečnosti a klidu, zároveň je nyní v rodinách více automobilů a již čerstvě dospělí mají možnost se sami dopravovat. To může být jeden z důvodů, proč se obyvatelstvo v periferiích omlazuje.

Obrázek 4: Věková pyramida obyvatel 25 členských států EU

zdroj: Carone, Costello, Guardia, Mourre, Przywara & Salomaki (2005)

Výsledná věková struktura nejen v periferiích, ale po celé Evropské Unii je ovlivněna vývojem všech věkových skupin a změnami, které probíhají v poměru jejich zastoupení. I přesto, že je v předchozím odstavci zmíněno omlazení periferních oblastí, obecně stále platí fakt, že rozvinuté populace nezadržitelně stárnou. Znamená ale toto stárnutí také snížení kvality lidského kapitálu? Právě v rozvinutých společnostech je lidský kapitál jedince vyšší, pokud bude zajištěna dostatečná reprodukce tohoto kapitálu, stárnoucí populace bude stále schopna něco společnosti přinášet.

V okolních státech je úbytek obyvatelstva trochu nižší než u nás. Mají totiž více migrantů ve své struktuře. U nás je cizinců zatím poměrně málo a pohybují se převážně ve velkých městech. V periferiích jich nalezneme minimum.

Problém demografického stárnutí obyvatelstva a reprodukce lidského kapitálu nemá a nebude mít jednoduché řešení. Mladé páry, které jsou ve věku zakládání rodin, s dětmi nespíchají. Bojí se situace, že přijdou o práci či že nedokážou rodinu uživit. Náš stát v tomto směru není zrovna nejlepší pomocník. Mnoho žen dává přednost kariéře a finanční jistotě a v čase, kdy se rozhodnou mít rodinu, jsou již ve věku, kdy to není tak snadné. Ale v současné době není jiné východisko. Muselo by se toho opravdu hodně změnit.

Současní autoři se shodují na tom, že hlavní vliv na rozvoj regionů má kvalita lidských zdrojů. Světu se otevírá nová éra, kdy se začíná pracovat se vzdělanostní společností a zvýrazňuje se lidský kapitál jako hybná síla. Nezanedbatelný vliv má to, zda klíčové osobnosti lokálního rozvoje, ať už se jedná o místní elitu nebo zástupce obce, znají své prostředí, přírodu okolo svého bydliště, kulturní historii, zvyky a hlavně obyvatele a to, co v nich je skryto. Nejdůležitější ze všeho je, jestli s tímto potenciálem v kombinaci všech kapitálů umějí pracovat (Holátová & Krninská a kol. 2012).

Nezanedbatelné je to, zda je zachována kvalita lidského života obyvatelstva, ponechání podstatných přírodních systémů v krajině. To může být právě důvod, že lidé jsou v periférii spokojeni a výhody života v této oblasti jsou mnohem větší než nevýhody. Lidé zde naleznou lepší vzduch, krajinu, klid a bezpečí. Možná právě proto sem rádi jezdí obyvatelé velkoměst trávit volné chvíle ve stylu chalupaření a odpočinku.

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Metodika

Při zpracování této diplomové práce bylo vycházeno z poznatků získaných z předchozí kapitoly. Jako nejdůležitější hledisko jsou brána statistická data, která jsme získali ze Sčítání lidí, domů a bytů z let 2001 a 2011. Tato data nás zajímají hlavně na úrovni obcí. Právě obce jsme zvolili jako jednotku pro analýzu. Musil a Müller si ve své práci (Musil & Müller, 2008) definovali vlastní územní jednotku. Z jejich pohledu nebyly vhodné ani kraje, okresy a obvody obcí s rozšířenou působností z důvodu jejich velké obsáhlosti. Na druhou stranu nepovažovali za dostačující ani obce, kde byl důvodem malý počet domácností a kolísání dat. Pro diplomovou práci se spokojíme s jednotkami definovanými na úrovni obcí, mj. i z důvodu dostupnosti dat. Právě při zkoumání takto malých jednotek se mohou objevit zajímavosti, které nejsou na úrovni regionů znatelné.

Je důležité brát v potaz, že určení periferních oblastí je závislé na stanovení kritérií, které si každý subjektivní pozorovatel volí podle své potřeby. Zároveň neexistují žádná univerzálně zvolená nejvhodnější vymezení periferií. Proto budeme brát v úvahu orientaci práce na lidský kapitál, vzdělanost, zaměstnanost atp. Dále zahrneme dva další ukazatele, které právě Musil a Müller považovali za hlavní, a to vysoký podíl lidí zaměstnaných v primárním sektoru a nízkou hustotu zalidnění na km².

Musil a Müller zároveň definovali ve své publikaci (Musil & Müller, 2006) 17 indikátorů, které charakterizují periferní oblasti:

1. Nízký podíl obyvatel ve věku 0-24 let z celkového počtu obyvatel,
2. Vysoký podíl obyvatel ve věku 60 let a více z celkového počtu obyvatel,
3. Vysoký podíl vdov na 100 žen ve věku 60 let a více,
4. Vysoký podíl obyvatel ve věku 15 let a více se vzděláním neukončeným maturitou z celkového počtu obyvatel ve věku 15 let a více,
5. Nízký počet obyvatel se vzděláním vysokoškolským na 100 obyvatel ve věku 25 let a více,

6. Nízký počet pracovních míst na 100 obyvatel ekonomicky aktivních a bydlících v obci,
7. Vysoký podíl nezaměstnaných z celkového počtu ekonomicky aktivních osob bydlících v obci,
8. Vysoký podíl pracovních míst v odvětví zemědělství, lesnictví a rybolov z celkového počtu pracovních míst,
9. Nízký podíl pracovních míst v odvětví průmysl a stavebnictví z celkového počtu pracovních míst,
10. Nízký podíl zaměstnavatelů a osob samostatně výdělečně činných z celkového počtu ekonomicky aktivních osob,
11. Nízký podíl osob ekonomicky aktivních v tzv. terciárním sektoru z celkového počtu ekonomicky aktivních osob,
12. Nízký podíl trvale obydlených bytů v domech postavených v období 1970-2001 z celkového počtu trvale obydlených bytů,
13. Vysoký podíl neobydlených bytů z celkového počtu všech bytů,
14. Vysoký počet bytů v rodinných domech obydlených přechodně anebo sloužících k rekreaci na 100 trvale obydlených bytů v rodinných domcích,
15. Nízký podíl trvale obydlených bytů s plynem v bytě z celkového počtu trvale obydlených bytů,
16. Nízký podíl trvale obydlených bytů připojených na kanalizační síť z celkového počtu trvale obydlených bytů,
17. Nízký podíl bytových domácností s osobním počítačem z celkového počtu bytových domácností.

V práci použijeme jen některé ukazatele definované Musilem a Müllerem, zbylé budou vytvořeny s ohledem na cíl práce, kterým je zjistit, zda došlo v oblastech vnitřních periferií v období 2001 - 2011 ke zlepšení. Je stanoveno pět hypotéz. U každé této hypotézy je stanovena H_0 , která znamená, že k žádné změně daného ukazatele nedošlo. H_1 je opakem nulové hypotézy.

Hypotéza 1: Změna podílu obyvatel ve věku nad 65 let k počtu dětí 0-14 let. Jedná se o index stáří. V periferních oblastech se často setkáváme s nízkým počtem osob, které

budou vstupovat do ekonomicky aktivního věku. Většina rodin s dětmi dává přednost jádrovým oblastem. Naopak starší generace se přesouvají na stáří na venkov.

Hypotéza 2: Změna počtu osob celé populace v poměru k ekonomicky aktivním jedincům. To je index hospodářského zatížení. Tento vztah vyjadřuje kolik lidí případně na jednoho ekonomicky aktivního, tj. kolik osob musí živit jeden ekonomicky aktivní. V tomto ukazateli doufáme v pokles. Znamenalo by to větší ekonomickou aktivitu obyvatelstva.

Hypotéza 3: Změna podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním. Na venkově převažují řemeslníci či zemědělci a vysokoškolsky vzdělaní lidé hledají uplatnění jinde. Zároveň se vyšší vzdělání stává trendem a nutností k otevření cesty do zahraničí a pro lepší pracovní uplatnění.

Hypotéza 4: Změna podílu zaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu. Doufáme v lepší politiku zaměstnanosti a tvorbu nových pracovních míst.

Hypotéza 5: Změna počtu osob vyjíždějících za prací či za studiem v poměru k počtu obyvatel. Tato hypotéza předpokládá lepší možnost výběru vhodné školy či zaměstnání v místě bydliště.

Ukazatele, na které se zaměříme:

- Hustota zalidnění - v periferiích je menší poměr obyvatel obce k celkové rozloze nežli v jádrových oblastech,
- Věková struktura obyvatelstva - produktivní populace 15-65 let věku,
- Věková struktura obyvatelstva - počet obyvatel nad 65 let věku,
- Věková struktura obyvatelstva - předproduktivní/poproduktivní věk - vliv na předpoklady pro rozvoj obce,
- Podíl osob v manželství,
- Míra zaměstnanosti,
- Zaměstnanost v priméru - zemědělství, lesnictví, rybolov,
- Podíl osob se středoškolským vzděláním,
- Podíl osob vysokoškolsky vzdělaných,
- Podíl osob dojíždějících do zaměstnání a škol,
- Podíl neobydlených domů z celkového počtu domů,

- Index přírůstku obyvatelstva - index změny počtu obyvatel vlivem rození, umírání a stěhování.

Data, která jsme získali, jsme zpracovávali do požadovaných ukazatelů. I přesto, že veškeré podklady máme ze Sčítání lidí, domů a bytů, nedostali jsme se přímo k surovým datům a tato skutečnost se při výpočtech projevila. Informace byly čerpány ze souborů, kde již byla data trochu upravena a tento fakt lze nejlépe zachytit u Hypotézy 5, kdy jsou rozdíly mezi roky 2001 a 2011 velmi výrazné.

Z připravených dat jsme získali vážený aritmetický průměr sledovaných ukazatelů, který nám posléze posloužil k vymezení periférií. Při zpracovávání údajů bylo zjištěno, že rozdíly mezi periferními a neperiferními oblastmi v České republice nejsou příliš velké. Z tohoto důvodu se k vymezení periférií použily různé percentily váženého aritmetického průměru - viz. Tabulka 2.

Program, který jsme k vymezení použili, je Geografický informační systém (GIS). Jedná se o technologii, která pracuje jako funkční celek se zapojením programových prostředků a všeobecných pracovních postupů k sběru dat, analýz těchto dat a jejich prezentaci ve formě geodat (Krtička, Adamec & Bednář, 2012).

Obě sledovaná období jsme hodnotili za obce, které existovaly v obou obdobích. K jejich zjištění jsme využili funkcí tohoto programu. V roce 2001 bylo v naší zemi celkem 6 258 obcí. Vlivem vývoje a změn, které vedly ke slučování či rozdělování obcí, se toto číslo v roce 2011 změnilo na 6 251. Program určil 6 246 obcí, které byly jak v roce 2001, tak i v roce 2011.

Tabulka 1: Percentily váženého aritmetického průměru

Weighted Average(Definition 1)	Percentiles									
	5	10	25	50	75	90	95			
hustota01	13,435	17,588	27,837	47,954	86,813	164,915	261,960			
prod01	60,935	63,067	66,115	68,511	70,540	72,313	73,620			
popro01	9,248	10,506	12,466	14,647	17,494	21,253	24,138			
prepo01	50,000	63,139	87,500	113,896	142,691	179,310	210,499			
manz01	40,261	42,482	45,728	48,416	50,681	52,842	54,203			
zam01	80,851	84,043	88,513	92,137	94,828	96,609	97,658			
prim01	1,841	2,999	5,881	11,147	18,333	26,492	32,143			
ss01	12,581	14,633	17,848	21,594	25,310	28,869	30,899			
vs01	0,787	1,342	2,378	3,704	5,263	7,215	8,804			
doj01	40,580	42,931	46,602	50,857	55,000	58,559	60,759			
neodom01	7,937	10,110	15,150	22,757	32,184	41,390	47,023			
io91_01	84,254	88,756	95,075	100,000	105,099	111,275	116,847			

zdroj: Vlastní zpracování

V dalším kroku jsme přešli k vymezení periférií právě na základě váženého aritmetického průměru ukazatelů. Každý ukazatel dostal název, který vyhovoval požadavkům programu a konkrétní hraniční bod.

- Hustota zalidnění: HUSTOTA01 < 47,
- Podíl produktivní populace 15-65 let věku: PROD01 < 70,
- Podíl obyvatel nad 65 let věku: POPRO01 > 12,
- Předproduktivní/poproduktivní věk: PREPO01 < 142,
- Podíl počtu osob v manželství: MANZ01 > 45,
- Míra zaměstnanosti: ZAM01 < 94,
- Zaměstnanost v priméru: PRIM01 > 5,
- Podíl osob se středoškolským vzděláním: SS01 < 25,
- Podíl osob vysokoškolsky vzdělaných: VS01 < 5,
- Podíl osob dojíždějících do zaměstnání a škol: DOJ01 > 46,
- Podíl neobydlených domů z celkového počtu domů: NEODOM01 > 15,
- Index přírůstku obyvatelstva: IO91_01 < 105.

Tímto způsobem ze všech územních jednotek vzniklo 5 744 ostatních obcí a 502 periferních obcí. Graficky je znázorněno na Obrázku 5. Světle modrá barva značí periferní obce. Červené linie jsou hranice krajů. Toto vymezení je k roku 2001.

Dále budeme zkoumat, zda v těchto periferních oblastech došlo k posunu k lepšímu na základě hypotéz.

V práci používáme neparametrické testy. U těchto testů nemusí být splněny předpoklady, které jsou vyžadovány u parametrických testů (např. normalita). U dat, která byla použita v práci, rozdělení neznáme. Použité testy byly znaménkový párový test, Mannův-Whitneyův test a Wilcoxonův párový test. Párové testy byly použity z důvodu opakovaného pozorování sledovaných charakteristik (data za rok 2001 a 2011) (Procházka, 2015).

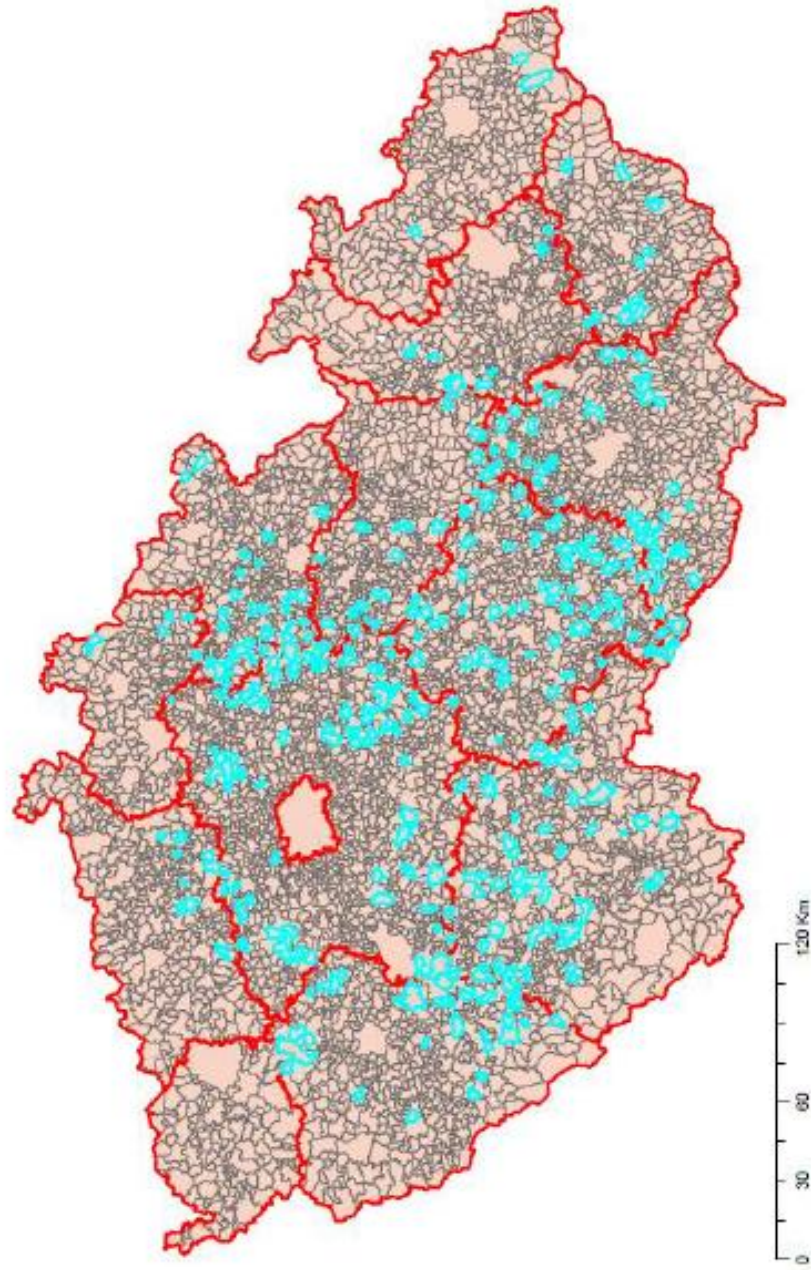
V párových variantách zmíněných testů jsme vypočetli rozdíl prvního a druhého měření pro každou obec (hodnota 2011 - hodnota 2001). Poté pomocí jednovýběrových variant testů zjišťujeme za použití výsledků předchozího kroku, zda došlo ke statisticky významným změnám (hladina významnosti alfa = 0,05). Pomocí znaménkového testu

zjišťujeme rozdíly mezi dvěma vzorky pouze na základě jejich znaménka. Použitím Wilcoxonova testu, v některé literatuře označovaného jako Mannův-Whitneyův test, zjišťujeme zda distribuce soboru, tj. počet kladných a záporných hodnot kolem nuly, je stejná (Deep, 2006). Tento test je o něco silnější nežli znaménkový test. Předpokladem Wilcoxonova párového testu je minimální počet 50 měření a rozdílné hodnoty těchto měření (tzn., že nulové výsledky rozdílu měření 2011 a 2001 byly z testu vyloučeny). Výsledky, které zůstaly (nenulové hodnoty), byly v absolutní hodnotě vzestupně seřazeny (Procházka, 2015). V případě stejných výsledků došlo ke zprůměrování pořadí. Wilcoxonův test nepracuje přímo s výsledky, ale právě s pořadím těchto výsledků. Poté zjišťujeme sumu kladných pořadí a sumu záporných pořadí. V případě, že jsou data rovnoměrně rozložena kolem nuly, měla by být tato čísla velmi podobná. Jako testovací kritérium používáme menší hodnotu z výsledných součtů (Walker, 2013).

Veškeré ukazatele pro výpočet hypotéz jsou relativizované (údaje jsou v procentech).

Pro konečné zjištění změny a její výše byl použit medián (hodnota, která se nachází přesně uprostřed všech hodnot). Právě proto, že data nemají normální rozdělení, byla tato metoda nejlepší volbou.

Obrázek 5: Vymezení periferních obcí

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

4. Vlastní analytická práce

V analytické části práce se zaměříme na výpočty, které budou vyjadřovat, zda došlo ke změně vývoje, ať už k lepšímu nebo horšímu, v námi sledovaném území a období. Pro tyto výpočty vycházíme z ukazatelů zpracovávaných k vymezení periférií.

Před samotným použitím testů, jsme data připravili tak, aby vyhovovala definovaným hypotézám.

Hypotéza 1 - ve sledovaném období se index stáří statisticky významně nezměnil

Hypotéza 2 - mezi roky 2001 a 2011 se index hospodářského zatížení statisticky významně nezměnil

Hypotéza 3 - podíl osob s minimálně středoškolským vzděláním se statisticky významně nezměnil ve sledovaném období

Hypotéza 4 - míra zaměstnanosti se v období 2001 - 2011 statisticky významně nezměnila

Hypotéza 5 - ve sledovaném období se podíl osob vyjíždějících za prací statisticky významně nezměnil

Indexy jednotlivých ukazatelů (index indexu stáří, index indexu hosp. zatížení, index vzdělání, index vývoje zaměstnanosti a index dojížděky) jsou vyjádřením změny mezi roky 2001 a 2011.

4.1. Hodnocení vývoje ve vnitřních perifériích

V této podkapitole se zaměříme na hodnocení vývoje daných ukazatelů ve sledovaném období 2001 - 2011 pouze ve vnitřních perifériích. K jejich hodnocení byl použit znaménkový test a Wilcoxonův párový test. Zkoumáme na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, tj. s 95%-ní spolehlivostí, zda distribuce souboru kolem nuly jsou stejné.

H_0 : distribuce pozitivních rozdílů = distribuce negativních rozdílů

H_1 : non H_0

Hypotéza 1: Index stáří 2001 - 2011

Výsledek Znaménkového testu je 211 negativních hodnot, 290 pozitivních hodnot a 1 nulová hodnota. P-hodnota Znaménkového testu je 0,00. Výsledek Wilcoxonova párového testu v Tabulce 2 potvrzuje hodnoty Znaménkového testu a z důvodu dodržení předpokladů pro tento test, byla nulová hodnota vyloučena. Na základě těchto výsledků lze zamítnout nulovou hypotézu, že vývoj ve vnitřních perifériích je rovnoměrně rozmístěn do kladných a záporných hodnot. Vychází více pozitivních rozdílů, tzn. index stáří 2011 je v průměru větší než index stáří 2001. Lze konstatovat, že věková struktura se v perifériích ve sledovaném období zhoršuje. O kolik se zhoršuje a jaké jsou hlavní vlivy, je uvedeno v podkapitole 4.3 Výsledky, kde jsou rozvedeny a okomentovány také výsledky ostatních hypotéz.

Tabulka 2: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 1

		N	Střední hodnota	Suma
index stáří 2011 - index stáří 2001	Negativní hodnoty	211 ^a	231,79	48908,00
	Pozitivní hodnoty	290 ^b	264,98	76843,00
	Nulová hodnota	1 ^c		
	Součet	502		

a. index stáří 2011 < index stáří 2001

b. index stáří 2011 > index stáří 2001

c. index stáří 2011 = index stáří 2001

Testová statistika

index stáří 2011

- index stáří

2001

Z	-4,308
p-hodnota	,000

Založena na negativních hodnotách

zdroj: Vlastní zpracování

Hypotéza 2: Index hospodářského zatížení 2001 - 2011

Výsledek Znaménkového testu je 361 negativních hodnot a 141 pozitivních hodnot. P-hodnota znaménkového testu je 0,00. Wilcoxonův párový test vyšel se stejnými hodnotami, které jsou v Tabulce 3. Zamítáme nulovou hypotézu o rovnoměrném rozmístění negativních a pozitivních rozdílů. Převažuje počet negativních rozdílů. Index hospodářského zatížení 2011 je v průměru menší než v roce 2001. Ve vnitřních perifériích dochází ke snižování počtu osob, které musí živit jeden ekonomicky aktivní.

Tabulka 3: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 2

		N	Střední hodnota	Suma
hospodářské zatížení 2011 -	Negativní hodnoty	361 ^a	279,65	100952,00
hospodářské zatížení 2001	Pozitivní hodnoty	141 ^b	179,44	25301,00
	Nulová hodnota	0 ^c		
	Součet	502		

a. hospodářské zatížení 2011 < hospodářské zatížení 2001

b. hospodářské zatížení 2011 > hospodářské zatížení 2001

c. hospodářské zatížení 2011 = hospodářské zatížení 2001

Testová statistika

	hospodářské zatížení 2011 - hospodářské zatížení 2001
Z	-11,632
p-hodnota	,000

Založena na pozitivních hodnotách

zdroj: Vlastní zpracování

Hypotéza 3: Podíl osob s minimálně středoškolským vzděláním 2001 - 2011

Hodnoty Znaménkového testu jsou 4 negativní a 498 pozitivních. P-hodnota je 0,00. Součet rozdílů Wilcoxonova párového testu je stejný jako u Znaménkového testu a je uveden v Tabulce 4. Na základě těchto výsledků zamítáme nulovou hypotézu o rovnoměrném rozdělení pozitivních a negativních hodnot. Z výsledků vyplývá, že ve

většinu vnitřních periférii došlo v roce 2011 ke zvýšení podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním oproti roku 2001.

Tabulka 4: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 3

		N	Střední hodnota	Suma
vzdělání 2011 - vzdělání 2001	Negativní hodnoty	4 ^a	22,00	88,00
	Pozitivní hodnoty	498 ^b	253,34	126165,00
	Nulová hodnota	0 ^c		
	Součet	502		

a. vzdělání 2011 < vzdělání 2001

b. vzdělání 2011 > vzdělání 2001

c. vzdělání 2011 = vzdělání 2001

Testová statistika

vzdělání 2011 - vzdělání 2001	
Z	-19,386
p-hodnota	,000

Založena na negativních hodnotách

zdroj: Vlastní zpracování

Hypotéza 4: Vývoj zaměstnanosti 2001 - 2011

Ve Znaménkovém testu nám vyšlo 301 negativních hodnot a 201 pozitivních hodnot. P-hodnota je 0,00. Výsledný Wilcoxonův párový test má stejné hodnoty, které jsou uvedeny v Tabulce 5. Zamítáme nulovou hypotézu o rovnoměrné distribuci souboru výsledných rozdílů. Zaměstnanost v roce 2011 je v průměru menší než zaměstnanost v roce 2001 ve vnitřních perifériích. Dochází ke snižování podílu zaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu, tzn. že se ve vnitřních perifériích zvyšuje podíl nezaměstnaných.

Tabulka 5: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 4

		N	Střední hodnota	Suma
ZAM11 - ZAM01	Negativní hodnoty	301 ^a	270,63	81460,00
	Pozitivní hodnoty	201 ^b	222,85	44793,00
	Nulová hodnota	0 ^c		
	Součet	502		

a. ZAM11 < ZAM01

b. ZAM11 > ZAM01

c. ZAM11 = ZAM01

Testová statistika

ZAM11 - ZAM01	
Z	-5,638
p-hodnota	,000

Založena na pozitivních hodnotách

zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 6: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 5

		N	Střední hodnota	Suma
DOJ11 - DOJ01	Negativní hodnoty	502 ^a	251,50	126253,00
	Pozitivní hodnoty	0 ^b	,00	,00
	Nulová hodnota	0 ^c		
	Součet	502		

a. DOJ11 < DOJ01

b. DOJ11 > DOJ01

c. DOJ11 = DOJ01

Testová statistika

DOJ11 - DOJ01	
Z	-19,413
p-hodnota	,000

Založena na pozitivních hodnotách

zdroj: Vlastní zpracování

Hypotéza 5: Dojíždka 2001 - 2011

Výsledek Znaménkového testu je 502 negativních hodnot a žádná pozitivní hodnota. P-hodnota je 0,00. Wilcoxonův párový test má stejný výsledek a hodnoty jsou zaznamenány v Tabulce 6. Nulová hypotéza je zamítnuta. Soubor rozdílných hodnot není rovnoměrně distribuován. Dojíždka 2011 je ve všech případech menší nežli dojíždka 2001. Ve vnitřních perifériích se snížil počet osob, které vyjíždějí za prací či studiem.

4.2. Srovnání vývoje vybraných ukazatelů vnitřních periferií s ostatními obcemi

Pro srovnání vývoje vybraných ukazatelů mezi vnitřními perifériemi a zbytkem republiky byl použit Mannův-Whitneyův test. V Mannově-Whitneyově U Testu zkoumáme na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, tj. s 95%-ní spolehlivostí, zda pocházejí data ze stejného rozdělení, tedy

H_0 : rozdělení vnitřní periferie = rozdělení zbytku republiky

H_1 : non H_0

Výsledek hodnoty testové statistiky U a výsledná p-hodnota, která vyjadřuje statistickou významnost hodnoty testové statistiky U, jsou v Tabulce 7.

Z uvedené tabulky lze vyčíst, že ve 14 zkoumaných případech je výsledná hladina významnosti menší než 0,05. Tento fakt vede k zamítnutí nulové hypotézy u těchto ukazatelů. Platí zde H_1 , že rozdělení není shodné mezi periferií a neperiferií. Pouze v rozdělení dojíždky 2011 nulovou hypotézu nezamítáme. Je statisticky prokázána shoda mezi periferií a ostatními obcemi.

Takto získaná data potvrzují domněnku, že je v České republice rozdílný vývoj mezi periferními a neperiferními oblastmi. Vliv na to může mít mnoho faktorů. Jediná výjimka je ukazatel dojíždka 2011. Faktory, které ovlivňují vývoj, jsou geografické, ekonomické, náboženské a také ty, které nás zajímají nejvíce - sociálně-demografické.

Tabulka 7: Výsledek Mannova-Whitneyova U Testu

	H_0	Hodnota testové statistiky U	P-hodnota	Výsledek
1	Rozdělení indexu staří 2001 je stejné napříč kategoriemi	14,959	0,00	Zamítáme H_0
2	Rozdělení indexu staří 2011 je stejné napříč kategoriemi	9,156	0,00	Zamítáme H_0
3	Rozdělení indexu indexu staří je stejné napříč kategoriemi	-5,461	0,00	Zamítáme H_0
4	Rozdělení hospodářského zatížení 2001 je stejné napříč kategoriemi	14,762	0,00	Zamítáme H_0
5	Rozdělení hospodářského zatížení 2011 je stejné napříč kategoriemi	4,382	0,00	Zamítáme H_0
6	Rozdělení indexu hospodářského zatížení je stejné napříč	-9,022	0,00	Zamítáme H_0
7	Rozdělení vzdělání 2001 je stejné napříč kategoriemi	-13,368	0,00	Zamítáme H_0
8	Rozdělení vzdělání 2011 je stejné napříč kategoriemi	-10,101	0,00	Zamítáme H_0
9	Rozdělení indexu vzdělání je stejné napříč kategoriemi	8,86	0,00	Zamítáme H_0
10	Rozdělení zaměstnanosti 2001 je stejné napříč kategoriemi	-8,552	0,00	Zamítáme H_0
11	Rozdělení zaměstnanosti 2011 je stejné napříč kategoriemi	-3,965	0,00	Zamítáme H_0
12	Rozdělení indexu zaměstnanosti je stejné napříč kategoriemi	2,462	0,01	Zamítáme H_0
13	Rozdělení dojížděky 2001 je stejné napříč kategoriemi	2,143	0,03	Zamítáme H_0
14	Rozdělení dojížděky 2011 je stejné napříč kategoriemi	-0,894	0,37	Nezamítáme H_0
15	Rozdělení indexu dojížděky je stejné napříč kategoriemi	-2,366	0,02	Zamítáme H_0

zdroj: Vlastní zpracování

Faktory jsou více popsány v teoretické části této práce. Velikost rozdílů ve vývoji periferních a neperiferních oblastí a faktory, které nejvíce ovlivňují vývoj konkrétního ukazatele pro konkrétní oblasti jsou popsány v následující podkapitole 4.3. Výsledky.

4.3. Výsledky

Velikost změny a její hodnocení vyplývá z mediánu jednotlivých ukazatelů. Medián byl spočítán jak pro jednotlivé roky, tak i pro jednotlivá území (periferie a neperiferie). Jsou zde zahrnuty také výsledky jednotlivých testů. Ke každé hypotéze je přidáno grafické shrnutí změny (indexu).

Hypotéza 1: Změna podílu obyvatel ve věku nad 65 let k počtu dětí 0-14 let.

V roce 2001 byl v periferních oblastech medián indexu stáří 1,102. V roce 2011 se změnil na 1,190. Již z těchto čísel je vidět, že došlo ke změně. Medián indexu stáří tuto změnu potvrzuje a jeho hodnota je 1,073, tedy 7%-ní nárůst tohoto ukazatele. H_{10} zamítáme. Ke změně v tomto ukazateli došlo, ale v opačném směru, než který jsme očekávali. Tento směr signalizuje změnu k horšímu. Znamená to, že nastalo snížení počtu osob, které budou vstupovat do ekonomicky aktivního věku vůči osobám nad 65 let. Z Wilcoxonova párového testu vyšlo shodně, že ve vnitřních perifériích došlo v průměru ke zvýšení indexu stáří mezi lety 2001 a 2011.

Tato změna proběhla nejen v perifériích, ale i v ostatních oblastech. Medián indexu stáří pro ostatní oblasti vyšel 1,198. Lze vyčíst, že v neperiferních oblastech došlo k většímu zhoršení situace nežli v periferních a to o 13%. Rozdílný vývoj tohoto ukazatele v perifériích a ostatních oblastech vyšel již v Mannově-Whitneyově testu.

Vliv na tento vývoj má stárnutí populace prodlužováním délky života a pokles porodnosti. V perifériích i přesto ke zhoršení oproti ostatním obcím nedochází. Lze vyvrátit myšlenku, že mladé rodiny s dětmi odcházejí do měst a naopak starší generace se stěhuje na venkov. Vliv na to má určitě i kontraurbanizace v okolí větších měst, kdy se lidé stěhují do venkovských oblastí s dobrou dostupností jádrové oblasti.

Na Obrázku 6 je graficky znázorněna změna ve všech obcích České republiky mezi roky 2001 a 2011. Různými barvami jsou rozděleny síly vývoje indexu stáří. Červenou linkou jsou označeny hranice krajů. Ve velkých městech k výrazným změnám nedošlo. Největší změny k lepšímu jsou vidět hlavně v okolí větších měst, kam se stěhují lidé pracující ve velkoměstě, ale žijící na okraji. Nejvýraznější změna k horšímu je vidět v současné době již v Chráněné krajinné oblasti Brdy, dříve Vojenský újezd Brdy, kde je

špatná dostupnost a špatné pokrytí veškerých sítí. Této lokalitě by mohla pomoci právě změna na CHKO a možnost nárůstu turistického ruchu. Další znatelné změny k horšímu jsou hlavně při hranici státu. Co se týká vnitřních periferií, není v těchto lokalitách z obrázku zcela zřetelná červená barva, která indikuje velké zhoršení. Naopak více než polovina republiky je vyznačena oranžovou barvou. To znamená, že je zde mírné zhoršení indexu indexu stáří.

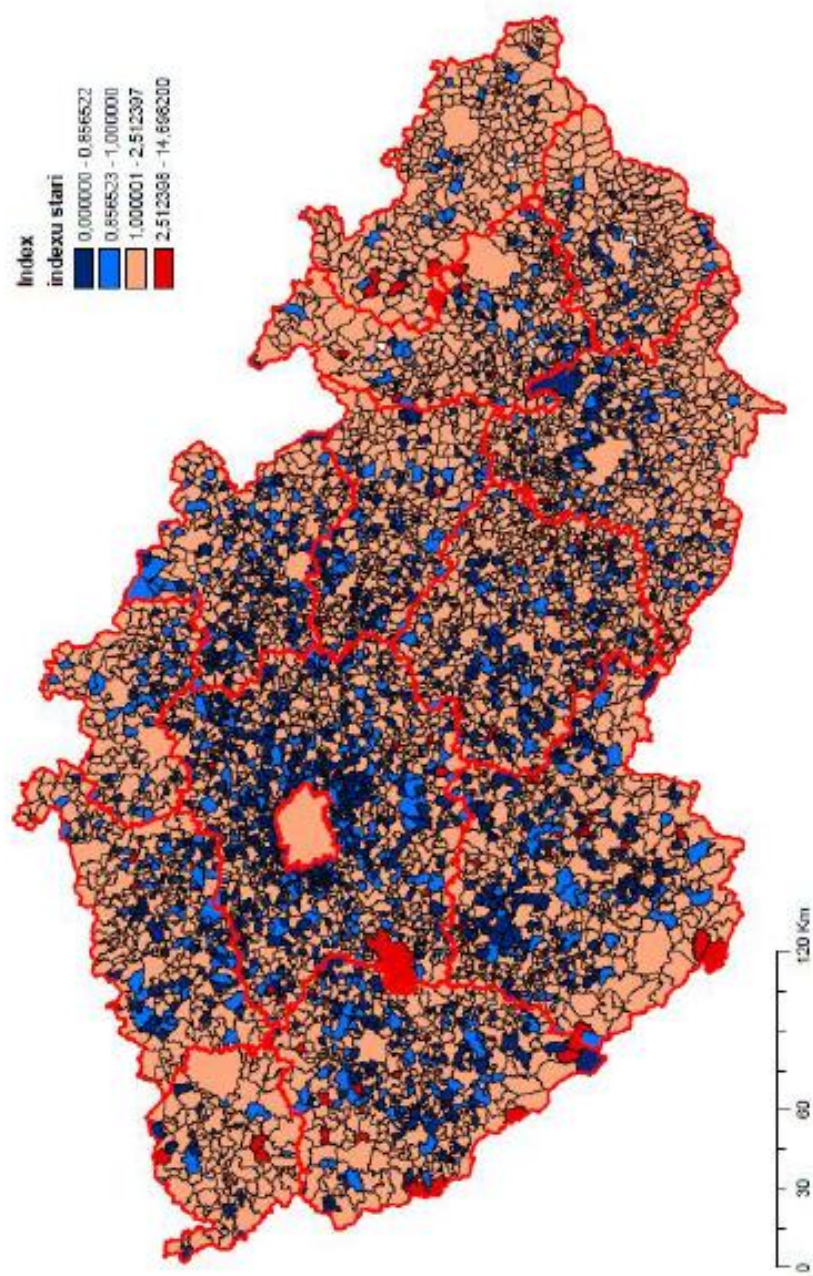
Hypotéza 2: Změna počtu osob celé populace v poměru k ekonomicky aktivním jedincům.

Medián indexu hospodářského zatížení v roce 2001 vyšel v periferních obcích 1,500. V roce 2011 došlo ke změně na 1,460. Medián indexu indexu hospodářského zatížení je 0,972. Opět zamítáme H_0 , protože došlo ke změně ve sledovaném období. Jedná se o 3%-ní pokles tohoto ukazatele. Díky snížení této hodnoty došlo v periferiích ke zlepšení. Z Wilcoxonova párového testu vyšlo, že ve většině vnitřních periferií došlo k poklesu indexu hospodářského zatížení mezi roky 2001 a 2011.

V ostatních oblastech je medián indexu indexu hospodářského zatížení 0,995. I zde je pokles, ale pouze půl procenta. V Mannově-Whitneyově testu vyšlo odlišné rozdělení periferních a neperiferních oblastí. Lepší situace nastává v periferních oblastech, kdy se na jednu pracující osobu více snižuje počet osob, které musí jeden ekonomicky aktivní živit. Pokles je opět spojován se snižující se porodností, která se stává problémem moderního světa a se stárnutím měst, protože průměrný věk ve městech se zvyšuje rychleji než v periferiích. Takto malý pokles ve venkovských oblastech lze připisovat tomu, že v periferiích jsou ženy orientovány spíše na rodinu a tak je zde o něco lepší porodnost než ve městech, kde ženy upřednostňují kariéru a splnění si osobních ambic.

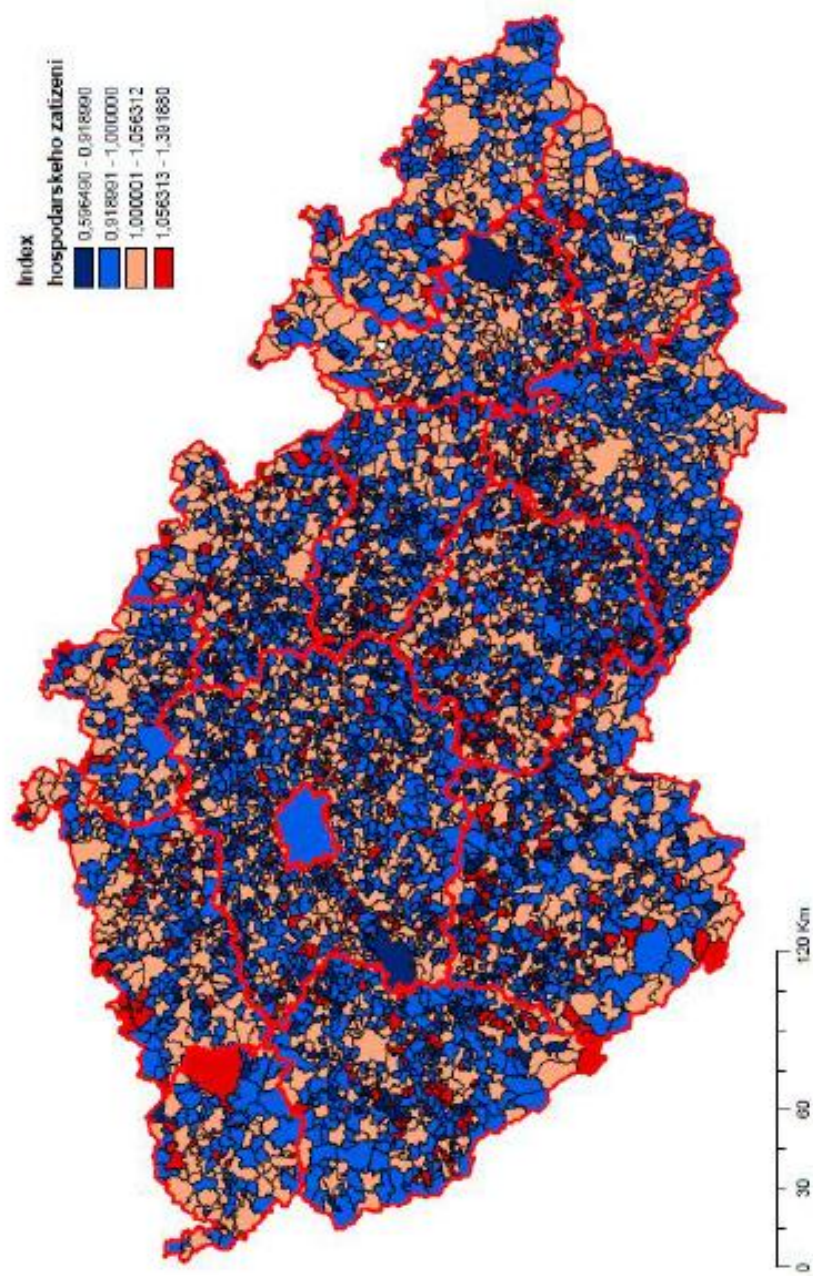
Na následujícím Obrázku 7 je graficky znázorněn vývoj změny. Na první pohled je vidět, že větší část našeho státu indikuje změnu k lepšímu. Změna k horšímu je vidět jak na vnějších periferiích státu, tak i v okolí vnitřních periferií. Větší seskupení vnitřních periferií se znaky zhoršení je možno vidět podél hranice kraje Vysočina a na hranici Jihočeského a Plzeňského kraje.

Obrázek 6: Index indexu stáří

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

Obrázek 7: Index indexu hospodářského zatížení

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

Hypotéza 3: Změna podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním.

Medián vzdělání 2001 vyšel 22,261 a v roce 2011 se změnil na 31,365. I přesto, že se jedná teprve o prvotní informace, můžeme ze zvyšujícího se mediánu potvrdit, že dochází ke změně k lepšímu. Medián indexu vzdělání je 1,399. Zamítáme H_0 , že k žádné změně nedošlo. V periferiích je nárůst osob s minimálně středoškolským vzděláním o 40%. Výsledky Wilcoxonova párového testu potvrzují, že ve většině vnitřních periferií došlo k nárůstu podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním mezi roky 2001 a 2011.

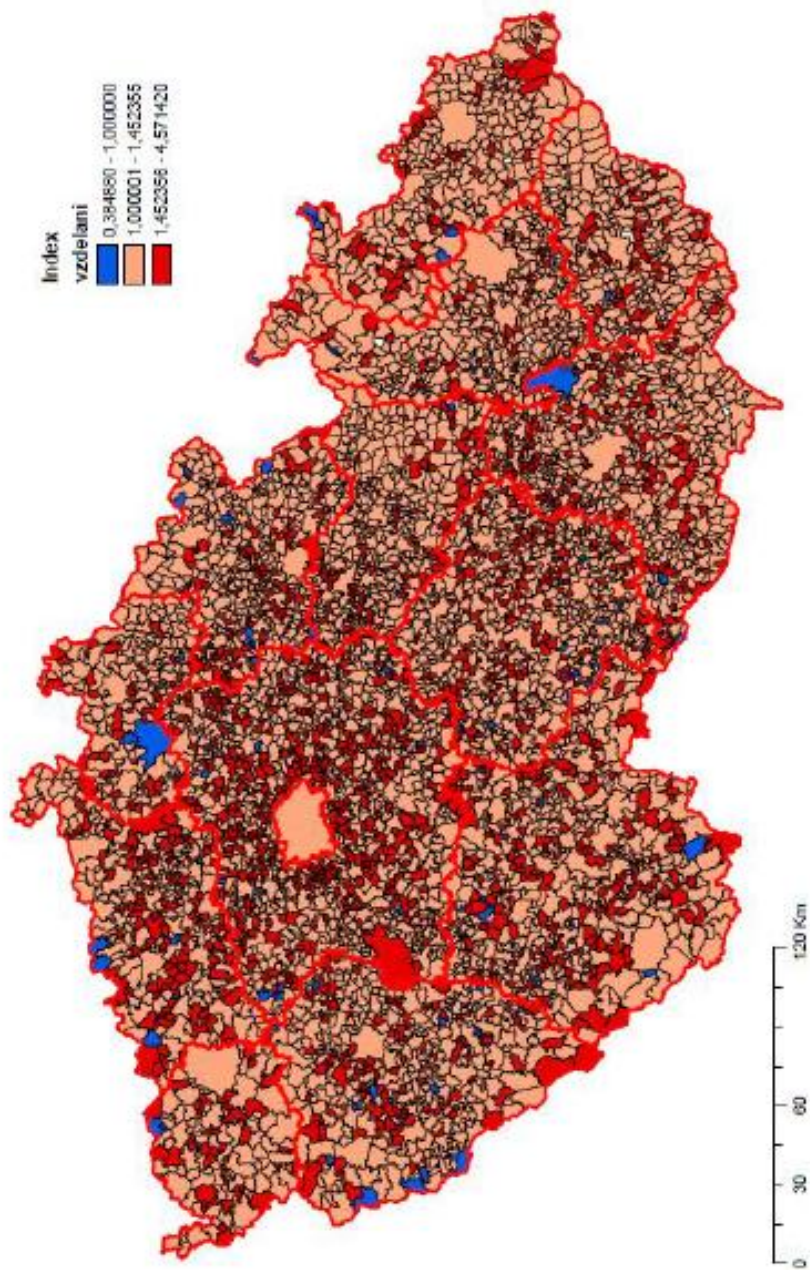
V ostatních oblastech vyšel medián indexu vzdělání 1,320. I zde je nárůst, ale o osm procent nižší nežli v periferii (32%). Lze to přisuzovat situaci, že v ostatních oblastech byla vyšší výchozí úroveň pro změnu k roku 2011. Studenti vysokých škol, které byly převážně ve velkých městech, v těchto lokalitách zůstali i po ukončení studia a zároveň se vzdělanější lidé stahovali spíše do měst, kde byla lepší nabídka práce a lepší uplatnění pro studované lidi. V současné době je minimálně středoškolské vzdělání požadováno i v menších podnicích a maturita je minimálním požadavkem pro některé druhy podnikatelských činností. Z Mannova-Whitneyova testu vyšlo, že mezi periferními a neperiferními oblastmi je neshodné rozdělení, potvrzuje to rozdílný vývoj mezi těmito oblastmi.

Vývoj k lepšímu v periferiích je možno přisuzovat také tomu, že řemeslníci a zemědělci začínají požadovat vyšší vzdělání. Zemědělské stroje a vybavení je v současné době citlivé na obsluhu a je vyžadováno, aby těmto strojům člověk rozuměl a prošel si výukou, jak s nimi správně zacházet a jak se správně starat o svoje hospodářství se zapojením udržitelného rozvoje.

V periferních i neperiferních oblastech je vidět projevující se trend delší doby studia, kdy si mladí prodlužují studijní léta a zároveň většina nadnárodních firem a státních institucí již po svých zaměstnancích požaduje minimálně nižší stupeň vysokoškolského vzdělání. V případě zahraničních firem je v současné době trendem alespoň maturita a umění cizích jazyků.

Z obrázku 8, který znázorňuje změnu ve sledovaném období, je vidět, že snižující hodnotu mají jen ve velmi malém počtu obcí. Na většině našeho území je mírná změna k lepšímu. V okolí velkých měst, převážně v západní části našeho státu, je vidět výrazná změna k lepšímu, kdy se zvyšuje vzdělanostní struktura obyvatel.

Obrázek 8: Index vzdělání

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

I přesto, že v absolutních hodnotách je stále více vzdělaných lidí v ostatních oblastech, větší přírůstek absolventům minimálně středních škol je prokazatelně v periferiích.

Hypotéza 4: Změna podílu zaměstnaných.

Medián zaměstnanosti v roce 2001 vyšel v periferiích 91,045. V roce 2011 vyšel 89,760. Medián indexu zaměstnanosti potvrzuje pokles zaměstnanosti hodnotou 0,988. Došlo k poklesu o 1% v periferních obcích. Toto snížení indikuje změnu k horšímu. V ostatních oblastech se projevila také změna k horšímu s mediánem indexu zaměstnanosti 0,982 bylo snížení o 2%. Zamítáme H_0 . Klesající vývoj zaměstnanosti ve vnitřních periferiích vyšel i z Wilcoxonova párového testu. Rozdílný vývoj v periferiích a ostatních obcí nám indikuje výsledek Mannova-Whitneyova testu.

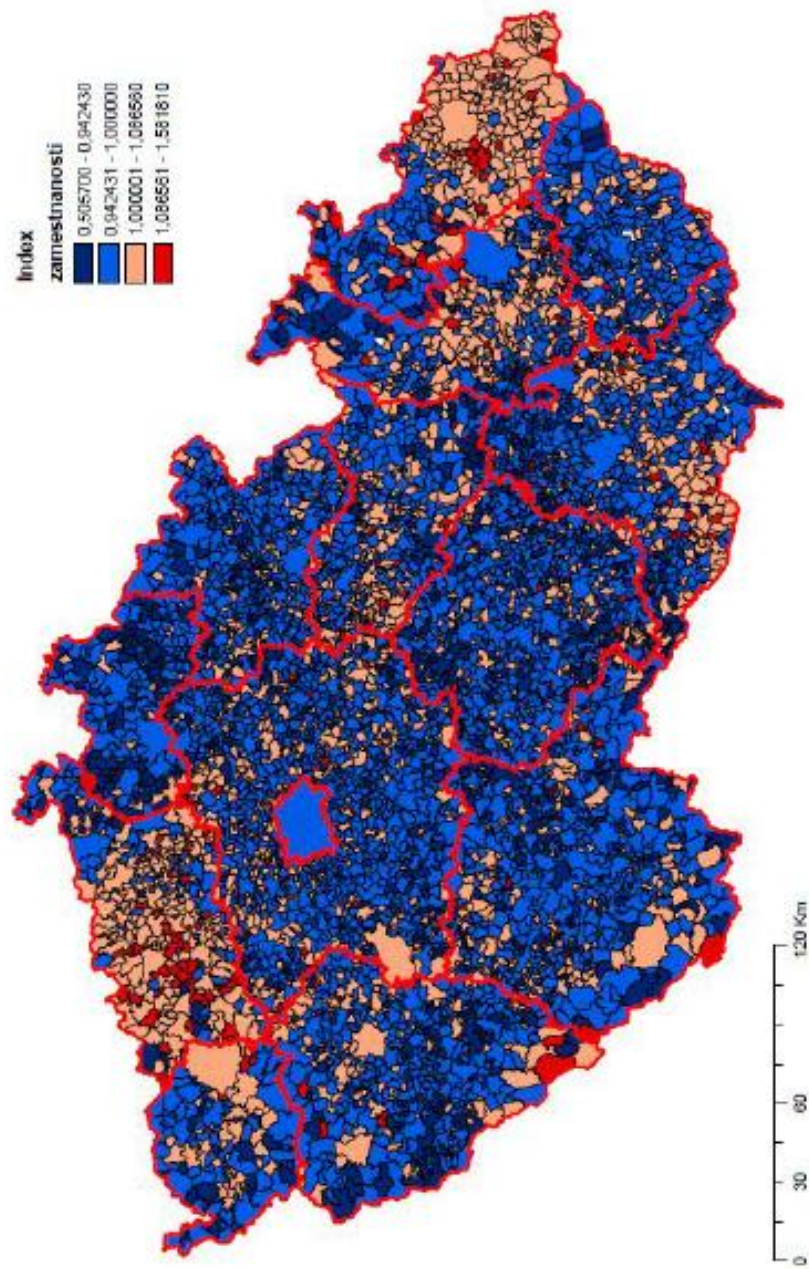
I přesto, že došlo k poklesu, pozitivní vliv na vývoj zaměstnanosti měl vstup České republiky do Evropské unie na jaře roku 2004, kdy se našim občanům otevřela brána na pracovní trhy ostatních členských států a zároveň se pro zahraniční firmy stalo snazší začít podnikat v našem státě a tím vytvořit nová pracovní místa.

Vliv na pokles mohlo mít hned několik změn, které ve sledovaném období proběhly. Jako nejvýraznější je možno zmínit ekonomickou krizi v roce 2008, která se velkou měrou přičinila na politice zaměstnanosti a na tvorbu nových pracovních míst. Většina firem snižovala aktivitu nebo dokonce ukončovala svoji činnost a tím došlo k poklesu zaměstnanosti.

Pokles je přibližně stejný na celém našem území. Lze konstatovat, že krize měla téměř stejné následky v periferiích i mimo ně. Malý rozdíl lze připisovat tomu, že v periferiích jsou převážně zemědělské a malé rodinné podniky, které nejsou tak znatelně citlivé na vývoj ekonomiky oproti velkým firmám v jádrových oblastech zaměřujících se na export a s krizí spojené bankovníctví. V roce 2011 stále ještě doznávaly důsledky této události a ekonomika se až v současných letech (2015, 2016) stává opět více aktivní.

Na Obrázku 9 je patrné, že pokles zaměstnanosti se týká větší části státu s výjimkou Ústeckého a Ostravského kraje. V těchto dvou oblastech je ale minimum vymezených vnitřních periferií, jedná se spíše o ostatní oblasti.

Obrázek 9: Index vývoje zaměstnanosti

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

Hypotéza 5: Změna počtu osob vyjíždějících za prací či za studiem.

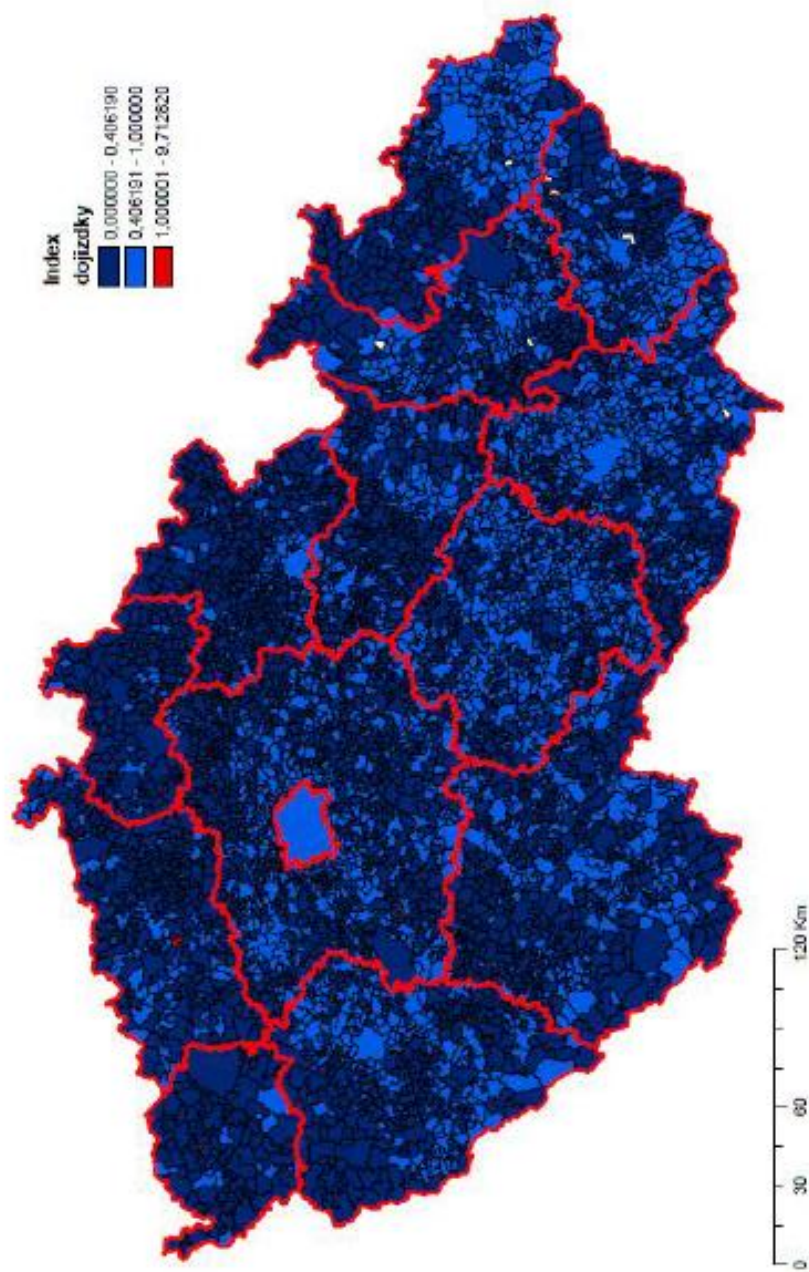
Medián ukazatele dojíždka v roce 2001 vyšel v periferních obcích 51,208. V roce 2011 vyšla hodnota mediánu 18,950. Medián indexu dojíždky vyšel 0,372. Dle výsledných hodnot se jedná o pokles velikosti 63% v periferních oblastech a 62 % v ostatních oblastech. Pokles ve všech vnitřních periferiích vyšel i z Wilcoxonova párového testu.

Pokles podílu osob vyjíždějících za studiem či za prací by znamenal, že je větší možnost výběru vhodné školy či zaměstnání v místě bydliště a obyvatelé nemusejí z tohoto důvodu dojíždět mimo region. Dle skutečnosti, která se okolo nás děje, že většina malých škol a školek se zavírá, případně snižují svojí kapacitu, nám tyto výsledky nekorrespondují. Také sehnat náležité pracovní uplatnění v okolí svého bydliště je spíše štěstí než aby došlo k takovéto pozitivní změně. Z tohoto důvodu předpokládáme, že takto velká pozitivní změna byla způsobena vlivem jiných zdrojů dat pro výpočty v jednotlivých letech (2001 a 2011), jak již bylo zmíněno výše v textu. Nemůžeme s jistotou určit, zda opravdu k pozitivní změně došlo a jak velká tato změna je. Z důvodu neprůkazných dat pro zjištění, nelze zamítnout ani potvrdit H_0 .

Tuto skutečnost také potvrzuje Mannův-Whitneyův U Test, který u ukazatele dojíždka 2011 nezamítl H_0 , která zkoumá, zda mají periferní oblasti a ostatní oblasti stejné rozdělení.

Obrázek 10 graficky potvrzuje výsledné hodnoty, že celé území našeho státu vykazuje pokles indexu dojíždky.

Obrázek 10: Index dojížděky

zdroj: Vlastní zpracování v programu ArcGIS

5. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda se projevují ve vnitřních periferiích České republiky změny k lepšímu. Hodnotili jsme vývoj mezi roky 2001 a 2011 z hlediska vnitřních zdrojů (lidský a sociální potenciál, demografie, ...) těchto lokalit.

Na základě výsledků lze vidět, že ve čtyřech hypotézách došlo ke změně. Z tohoto důvodu u H1, H2, H3 a H4 zamítáme nulové hypotézy, že k žádné statisticky významné změně nedošlo. U Hypotézy 5 došlo z důvodu neprůkaznosti dat k výsledku, kdy nezamítáme ani nepotvrzujeme nulovou hypotézu. Pozitivní vývoj jsme zaznamenali u H2, H3 a H5. Negativní vývoj vyšel v H1 a H4.

Hypotéza 1: Změna podílu obyvatel ve věku nad 65 let k počtu dětí 0-14 let, tj. změna indexu stáří - v celé České republice došlo ke zhoršení tohoto ukazatele. Ve vnitřních periferiích je ale toto zhoršení menší nežli v ostatních oblastech. Projevuje se zde změna k lepšímu oproti ostatním oblastem.

Hypotéza 2: Změna indexu hospodářského zatížení neboli změna počtu osob celé populace v poměru k ekonomicky aktivním jedincům - index má klesající trend v rámci celého našeho území. Ve vnitřních periferiích je tento trend větší a proto se zde projevuje změna k lepšímu.

Hypotéza 3: Změna podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním - rostoucí vzdělanostní úroveň je zaznamenána v celém našem státě. Ve vnitřních periferiích je procentuálně větší přírůstek osob s minimálně středoškolským vzděláním. Změny k lepšímu se zde projevují.

Hypotéza 4: Změna podílu zaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu - zaměstnanost v celé České republice ve sledovaném období mírně klesla. I přes toto zhoršení došlo k menšímu poklesu ve vnitřních periferiích oproti ostatním oblastem, proto se zde projevuje změna k lepšímu v porovnání se zbytkem republiky.

Hypotéza 5: Změna počtu osob vyjíždějících za prací či za studiem v poměru k počtu obyvatel - z dat, která jsme získali k výpočtu ukazatelů u této hypotézy, byla zjištěna změna k lepšímu na celém našem území. Ve vnitřních periferiích je tato změna větší. Bohužel u této hypotézy došlo k neprůkaznosti dat.

V diplomové práci jsme prokázali, že ve všech sledovaných hypotézách došlo k lepšímu vývoji ve vnitřních periferiích oproti ostatním obcím mezi roky 2001 a 2011. Toto zjištění znamená velkou změnu mezi tím, jak probíhá vývoj v současnosti a tím, jak probíhal po roce 1989, kdy byly zřetelné vývojové rozdíly mezi těmito oblastmi.

I přesto je zde možnost rozvoje vnitřních periferií. Bylo by potřeba vytvořit lepší sociální a zdravotní podmínky a především místa pro vzdělávání. Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, škola a místní spolky podporují soudržnost obyvatel a lepší vztahy rozvíjející obec. Přítomnost školy a školky bývá také důležitý bod pro přistěhování mladých rodin. Pomoci by mohla vzájemná spolupráce sousedících periferních obcí při rozvoji a zatraktivnění okolí, která by mohla vést ke vstupu investorů do těchto lokalit, popřípadě zvýšit předpoklady pro místní podnikatele. Není výjimkou, že vnitřní periferie se nacházejí v okolí krásné české přírody (Českomoravská vrchovina, Písecko a Strakonicko, Brdy, ... atd.), která je lákavým místem pro turistiku. Podpora pro rekreace, památky, ale také pro lokální specifika by mohla být velkým přínosem pro tyto obce. Podmínkou by byla lepší infrastruktura těchto míst.

V práci sledujeme vývoj ve vnitřních periferiích jako celku, pro budoucí výzkumy těchto oblastí bych doporučila, aby se studie zaměřily na jednotlivé obce nebo menší uskupení obcí s podobnými charakteristikami

Důležité by bylo zjistit proč vůbec tyto obce jsou periferní, jaký historický zlom způsobil rozdílný vývoj na konkrétním území. Analýza konkrétních ekonomických a společenských ukazatelů (nejen objektivně, ale i subjektivně) by mohla být nápomocna pro zvolení konkrétního regionálního rozvoje periferních oblastí.

Před začátkem psaní diplomové práce jsme se domnívala, že vývoj v periferních oblastech v České republice je horší nežli v ostatních lokalitách. Ze závěrů této práce jsme příjemně překvapena.

I. Summary

This thesis was dedicated to the inner peripheral regions of the Czech Republic - Do the changes have manifested towards the better?

The primary aim of this thesis was to evaluate the development of the inner peripheral regions between years 2001 and 2011 in terms of internal resources (human and social potential, demographics) of these locations using statistical methods. I set five hypotheses that should help in evaluating this development. These hypotheses have focused on the Index of aging, Index of total dependency ratio, education, employment and commuting residents to work and school. I used data from the Population Censuses 2001 and 2011. In all hypotheses I was able to demonstrate that there has been a change in these indicators in the period except one. I had inconclusive data in hypothesis commuting residents to work and school. Positive changes occurred in the Index of total dependency ratio and education. Negative changes resulted in the Index of aging and employment. In comparison with other areas occurred in all monitored indicators to the better development in the inner peripheral regions. Even with hypotheses which were negative change there was a smaller decline in inner peripheral regions.

In this thesis I proved that the inner peripheral regions reflect changes for the better.

Keywords:

Inner peripheral regions

Human resources

Index of aging

Index of total dependency ratio

Education

Employment

Commuting residents to work and school

II. Zdroje

1. Abramuszkinová Pavlíková, E., Prudký, L., Šmídová, M., & Kučerová, E. (2009). Vnitřní periferie s odstupem i zblízka. Dostupné z :<http://mpira.ub.uni-muenchen.de/30624/>.
2. Carone, G., Costello, D., Guardia, N., Mourre, G., Przywara, B., & Salomaki, A. (2005). The economic impact of ageing populations in the EU25 Member States. *Directorate-General for Economic and Financial Affairs*, 236.
3. Čermák, L. (2005). Hodnocení vztahu opravní dostupnosti a exponovanosti území. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 44-52). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
4. Deep, R. (2006). *Probability and statistics with integrated software routines* (s.686). Burlington, MA: Academic Press.
5. Havlíček, T., Chromý, P., Jančák, V., & Marada, M. (2005). Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 6-24). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
6. Holátová, D., & Krninská, R. a kol. (2012). *Lidské zdroje v rozvoji venkova* (s. 271). Praha: Alfa Nakladatelství.
7. Chromý, P., & Jančák, V. (2005). Periferní oblasti Česka jako jeden z pólů polarizovaného prostoru. *Životné Prostredie*, 34(2), 106-108.
8. Chromý, P., & Jančák, V. (2014). Venkovské periferie v postindustriálním období: Modely chování obyvatel v typově odlišných periferiích Česka a Rakouska. doi:http://geography.cz/wp-content/uploads/2014/02/5_Jančák_Venkov2014.pdf
9. Jančák, V., Chromý, P., Marada, M., Havlíček, T., & Vondráčková, P. (2010). Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115(2), 207-222.
10. Kameníček, J. (2003). *Lidský kapitál: Úvod do ekonomie chování* (Vyd. 1.). Praha: Karolinum.
11. Klufová, R. (2015). *Demografický vývoj a typologie českého venkova v kontextu prostorových souvislostí* (s. 276). Praha: Wolters Kluwer.
12. Koubek, J. (2011). *Personální práce v malých a středních firmách: 4., aktualizované a doplněné vydání* (s. 288). Grada Publishing a.s
13. Koutský, J. (2005). Mění se postavení původně periferních pohraničních oblastí, případová studie Euroregion Krušnohoří. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 123-129). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.

14. Krtička, L., Adamec, M., & Bednář, P. (2012). *Manuál pracovních postupů v GIS pro oblast sociálního výzkumu a sociální práci* (s. 147). Ostrava: Ostravská univerzita
15. Mikšátková, A. (2005). Vývoj přeshraničních aktivit v periferní oblasti Jesenicka a Bruntálska ve druhé polovině 20. století. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 130-138). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
16. Ministerstvo pro místní rozvoj (2008). Podklady a východiska k politice územního rozvoje České republiky. Dostupné z http://www.mmr.cz/getmedia/66f6d0ed-b75b-42f3-909f-65ddf5a873b/IV_PodkladyVychodiska
17. Musil, J., & Müller, J. (2008). Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis* 44(2), 321-348.
18. Musil, J., & Müller, J. (2006). Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení. Dostupné z http://ceses.cuni.cz/CESES-20-version1-s06_02.pdf.
19. Pělucha, M. a kol. (2012). *Venkov na prahu 21. století: Venkov a jeho rozvoj na přelomu milénia, územní dopady znalostní ekonomiky na venkov, souvislosti vztahů měst a venkova v globalizované ekonomice* (1. vyd., s. 319). Praha: Alfa Nakladatelství.
20. Procházka, B. (2015). *Stručná biostatistika pro lékaře* (s. 126). Praha: Karolinum.
21. Reinöhllová, E. (2005). Informační a komunikační technologie pro rozvoj periferních oblastí - zkušenosti ze zahraničí. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 36-43). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
22. Rychtaříková, J., & Kuchařová, V. (2008). *Rodina, partnerství a demografické stárnutí* (Vyd. 1.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
23. Šimon, M. (2011). Kontraurbanizace: chaotický koncept? *Geografie*, 116(3), 231–255.
24. The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization. Dostupné z: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124141EN6.pdf>
25. Vaishar, A., & Zapletalová, J. (2005). Marginalizace moravsko-slovenského pohraničí. In Novotná, M., *Problémy periferních oblastí* (s. 167-176). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.
26. Váně, P. (2012). Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií Česka: Příklad tří mikroregionů středočeského kraje. *Geografický časopis*, 64(4), 357-381.
27. Walker, I. (2013). *Výzkumné metody a statistika* (s. 218). Praha: Grada.

III. Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru.....	5
Obrázek 2: Modrý a Nový banán.....	7
Obrázek 3: Bludný kruh.....	10
Obrázek 4: Věková pyramida obyvatel 25 členských států EU.....	18
Obrázek 5: Vymezení periferních obcí.....	27
Obrázek 6: Index indexu stáří.....	34
Obrázek 7: Index indexu hospodářského zatížení.....	35
Obrázek 8: Index vzdělání.....	37
Obrázek 9: Index vývoje zaměstnanosti.....	39
Obrázek 10: Index dojížděky.....	41
Tabulka 1: Percentily váženého aritmetického průměru.....	24
Tabulka 2: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 1	30
Tabulka 3: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 2	31
Tabulka 4: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 3	32
Tabulka 5: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 4	33
Tabulka 6: Výsledek Wilcoxonova párového testu pro Hypotézu 5	33
Tabulka 7: Výsledek Mannova-Whitneyova U Testu.....	35